

БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЕТА. ЗАСНОВАННАЯ ў 1906 Г. У ВІЛЬНІ. АДНОУЛЕННАЯ ТАМСАМА ў 1991 Г. З 1 САКАВІКА 1996 Г. ВЫХОДЗІЦЬ У МЕНСКУ. ВЫДАВЕЦ РЭДАКЦЫЯ ГАЗЭТЫ «НАША НІВА»

СЛАВАМІР АДАМОВІЧ

За гэтыя вусны, што шэпчуць

мне па-беларуску,

за гэтыя вочы, што па-беларуску

глядзяць,

мы заўтра пакрочым лясною

сьцяжынау вузкай

ад кулі варожай на росных імхах

паміраць...

23 сакавіка 1996 году

РЭСПУБЛІКА РАДЗІМА

Некалькі нумароў запар у «Нашай Ніве» друкуюцца лісты беларусяборцаў. Маўляў, кепскае імя нашай краіны фатальна навісла над ейным лёсам і не дае ёй вылазацца, стаць самастойнай і самавітай. Адзін чытач прапануе называцца Крывіяй, другі Літвой. Абодва падтрымваюць адзін аднога ў крытыцы імя Беларусь, але ў выбары альтэрнатывы разыходзяцца. Маўляў, Крывія сымбалізуе толькі пагансскую веру, а Літва — хрысціянскую. Трэці чытач, якому таксама недаспадобы Беларусь, адмаўляе Крывію, бо ён гомельскі, г.зн. радзіміч і ганарыца ўласнай родаплемяннай традыцыяй. Я думаю, прыгожая магла бы атрымачца назва — Рэспубліка Радзіма...

Эсэ на старонцы 3.

№ 2 (99) 2 лютага 1998 г.

Філязофія перапужаных мужчынаў

Эсэ на старонках 14-15.

МРОЯ зъмяніла дзяржаўны лад

Справа з «Рок-каранацыі'97» на старонцы 4.

Прышчэпленая любоў

З нагоды 60-х угодкаў з дня нараджэння Уладзімера Высоцкага. На старонцы 13.

Імя краіны

Спрэчка чытачоў на старонках 2-3.

Пра унію з дакорам

Рэцэнзія на старонцы 5.

Эратычныя занатоўкі

Адама Глёбуса на старонках 14-15.

Weissrussland

Краіна ў краіне. Выкryццё змовы. У наступным нумары «НН».

СПЭЦЫЯЛЬНЫ РЭПАРТАЖ КГБ ПА-НЯМЕЦКУ: Штазі

Цяпер, пасля вяртання зь Нюрнбергу, я ведаю,
як выглядае жах катай.

Аляксандар Лукашук

... Сьветлы пакой, два сталы, на кожным — сотні шматкоў ірванай паперы. Чалавек бярэ кавалачкі, сартуе іх паводле гатунку паперы, машыналісу, почырку, колеру ў невілікія купкі, пасыя прыкладае адзін да аднага, шукае супадзення краёў, нарочычае суцэльнную плошчу, часам пакідаючы дзіркі, пакуль з ашмяткай не вырастася найвышэйшая дасягненне цывілізацыі — аркуш з тэкстам.

Так у ваколіцах Нюрнбергу паўсотні архіўістай ужо два гады рэстаўруюць сакрэтныя дакументы міністэрства дзяржбяспекі ГДР, якія пасыя падзеньня Бэрлінскай сіцыяны нямецкія чэкісты ліхаманкава ірвалі на шматкі.

Калі ў студзені 1990 дэмантранты ўварваліся ў Бэрлінскую Lubянку, яны знайшлі 17 тысячаў акуратна запакаваных мяхоў ірванай паперы. Эта калія ста мильёнаў старонак даносаў, рапартаў, фатадымыкаў, відэа і аўдыёзапісаў.

ШТО Ў ИМЕНИ

Назва ўсходненямецкага міністэрства дзяржаўнай бяспекі для беларускага вуха гучыць амаль як дзвячоae імя, — Штазі. Гэта было самое неінавіснае імя для адных немцаў; другія ім ганарыліся, трэція пагарджалі і ўсе, у тым ліку члены палітбюро — баяліся.

Хросным бацькам Штазі, як і іншых усходнеўрапейскіх сакрэтных служб, быў Лаўрэнці Берый. Першыя дзесяцігоддзі Штазі працавала пад дыктоўку савецкіх

дарадцаў. Пазней Штазі пачала дзейнічаць больш самастойна, а ў 80-я гады ёй нават аддавалі перавагу перад КГБ: Штазі была лепш арганізаваная, яна надзвычай эфектыўна кантролівала нямецкіе грамадзтва і вельмі пасыпхова працавала на Захадзе. Сотні расстраляных ля Бэрлінскай сіцыні, падтрымка тэрарыстычных арганізацый і арганізацыя забойстваў у Нямеччыне і з мяжой, паліўзны, змарнаваныя чалавечыя лёсы, распартаныя душы — гэтыя рахунак адноўлькавы для ўсіх сакрэтных служб таталітарных грамадзтваў.

Кіраўніком, ідэолягам і арганізаторам рэпрэсій і дыктатуры ў сацыялістычных краінах Усходняй Еўропы былі камуністычныя партыі. Аднак сакрэтныя службы з'яўляліся ня проста іх неадхуленым інструментам, — іх нездарма называлі органамі, г.зн. арганічнай, неад'емнай часткай цэлага. Немагчыма правесыці падзел, дзе канчаецца юрыдычная і маральная адказнасць кампартыі і пачынаецца адказнасць тайнай паліцыі. Паніяцце злачыннага загаду і злачыннай арганізацыі, выпрацаванае на Нюрнберскім tryбунале, вызначае агульны юрыдычны фон праблемы. Штазі была ўласбітнем сыстэмы: яны разам усталёўваліся, мацынелі, пашыраліся — і разам сканалі. Нязыменныя кіраўнік Штазі ад 1971 году Эрых Мільке выступіў 13 лістапада 1989 году ў парламэнце з апраўданнем свайгі:

Працяг на старонцы 11.

Будзьма жывыя!

У газэце № 98 сп. Ксенія Паўленка разьвярэдзіла мне душу сваім звышпесымістичным артыкулам пад назовам «Мы ня ведаем сваій мовы» наконт марнасці беларускага адраджэння.

У пэўнай ступені Ксенія мае рапоцу ў тым, што нас ня многа, але мы ў «цяльняшках». Арганізацыі, пра якую піша чытака, я, шчыра кажучы, ня ведаю. Калі сп. Паўленка пад гэтым назовам мае на ўвазе толькі рэдакцыі «Нашае Нівы» і некаторых іншых незалежных газэтаў, то яна памыляецца. Людзі апантаныя ѯдэяй адраджэння, складаюць не арганізацыю, а шырокамаштабны рух, які складаецца з апазыцыйных уладзе партыяў, незалежных газэтаў і ўрэшце з проста съядомых ліццвінаў (беларусаў). І «арганізацыю» гэту не задушаць улады, яны могуць толькі пазбавіць рух легітимных сродкаў барацьбы (што, даречы, ужо адбываецца). Але хіба можна задушыць прагу да волі, яе толькі можна трансфармаваць у іншую форму існавання. І пакуль будзе жыць (а яна будзе жыць) гэта форма існавання, да тae пары будзе жыць мова, і ня бачыць расейцам пашырэння сваіх калёній.

Будзьма жывыя!

ІГАР МАКСІМАЎ, Менск

На мяжы здароўя і адукациі

Разьмеркаваньне. Жудаснае слова, трывожныя водгукі якога выклікаюць абурэнье, незадавальне, няўпэўненасць студэнцкай моладзі, сучасных аўтартыментаў, быльх школьнікаў. Іх спарапуды можна зразумець: нікто зь юнакоў і дзяўчынкамі не жадае быць ахвярай радыяцыі, чаго хочацца невядомым складальнікам авантурных і небяспечных праграмаў. Разьмеркаваньне – зявія прымусовая, а гэта значыць, што маладых спэцыялістаў будуць накіроўваць у раёны Марій-Ушчыны і Гомельшчыны, найбольш забруджаны ізатопамі радыёактыўных рэчышаваў. Пра вынікі падобных мерапрыемстваў мала хто задумваецца, спадзеючыся ў каторы раз падмануць моладзь.

А вынікі невясёлыя, тут праўду ў мяху не схаваеш: па колькасці анкалягічных хворых Беларусь зойме першое месца ў сувеце, жанчыны стануть нараджаць дзяцей з рознымі фізычнымі адхіленнямі, беларускі народ апышніца перад рэальнай пагрозай зынкненіем ад промняў чарнобыльскага пекла, сымяротнасць будзе значна перавышаць нараджальнасць... Смутныя факты можна працягнуць.

Акрамя таго, разьмеркаваньне закране шэраг сацыяльна-еканамічных праблемаў, вырашэнне якіх у адно імгненіе немагчымае. На прасторах роднага краю пануе беспрацоўе, нявыплаты і затрымка заробкаў на дзяржаўных прадпрыемствах. Уявім, якак галечка чакае пакаленіе выпускак ВНУ і СЧНУ апошніх гадоў XX стагодзінды.

Студэнтаў і навучэнцаў, не спытаўшы пра іхнае меркаваньне, гвалтоўна кінуць на волю лёсу, тым самым адрываючу ад бацькоў, роднага кута, каханых, каб два гады адпрацоўваць на карысць новых Гарлахвацкіх.

Маладыя людзі сустрэнуцца зь іншымі непрыемнасцямі: за жылыё плаці, на прадукты харчаваньня і тавары шырокага попыту гроши рыхтуй, на падліску, на першыёдку зьберагай. Тут хоць зубы на паліцу кладаі ад жабрацкіх умоваў жыцьця, нікто за цябе не заступіца, не паспачувае. У бюджетніку заробкі не гумовыя.

Студэнты апініцца перад сур'ёзным выбарам: вышэйшая адукация ці здароўе. Вучоба цяпер ня танная, але здароўе даражэй. Тому кожны з нас павінен прыкладзіць шмат намаганьняў, каб атрымаўшы пры заканчэнні ВНУ дыплём, захаваць пры гэтым каштоўнае для чалавека здароўе.

СЯРГЕЙ ЗВАНАР, Менск

Згадваючы бацькоў

Добры вечар, паважаная «Наша Ніва»!

Калі я бяру цябе ў руکі, каб чытаць, заўсёды ўспамінаю тату і маму. Чытаючы «Нашу Ніву», я быццам бы размаўляю са сваімі бацькамі. Іх гаворка супадае з твайм пісьмом. Толькі цяпер я зразумеў, як мы многа страчваем, калі ад нас сыходзяць нашы бацькі.

Калі навучуцца чытаць, то бацька не даваў вечарам і начу чытаць кніжкі, каб не паліў газы і таму што ў гэтых кніжках напісаная няправда. Тады, калі быў падлісок, бацька гаварыў, што ў Катыні расстрэлялі польскіх афіцэраў на немцы, а Саветы. А мама расказала, што адным разам у вайну выпівалі нямецкія афіцэры і чамусці яны размаўлялі на польскай мове. То адзін зь іх гаварыў, што калі заваюю Расею, то трыццаць гадоў немцы на будуць працаўваць, а будуць жыць за кошт заваяваных народаў. Расказала, як карміла «освободителей» ў 1939 годзе. Самым лепшым пачастункам для чырвонаармейцаў быў саган варанай бульбы і місік квашанай капусты. У 1944 годзе немцы ледзьзьве ўсю вёску нё расстрэлялі, бо партызаны на шашы спалілі мост. Старэйшы начальнік пасяльня ператрусу паліцыі ў хатах зрабіў выснову, што ў цывільнага насельніцтва ня можа быць тратылавых шашак. А немцы адступалі арганізавана, ўсю ноц чуўся тупат па шашы. Пасярод вёскі былі пабудаваныя баракі для жыдоў. Мама расказала, што аднаго разу маладая жыдоўка зайшла ў хату. Мама запытала ў яе, чаму яна не шукае партызанаў, бо немцы ўсё роўна іх расстрэляюць. Дзяўчына адказала, што ня можа пакінуць сваіх бацькоў. Аднога разу немцы затрымалі двух маладых хлопцаў жыдоў, заявілі за вёску і расстрэлялі, а затым пазырзілі з іх боты, бо боты ў іх былі хромавыя.

Пасяля «освобождения» арыштавалі солтыса, хоць народ казаў, што ён людзям кепскага не рабіў. Пасяля арышту ён так і не вярнуўся дадому, дзе зесьці загінуў у ГУЛАГ.

Я ўжо памятаю, як ствараліся калгасы. Летам падчас жінва прыгналі камбайн, каб жаць людзкое жыцьця. Але народ ня даў. Тым летам мужыкі самі арапілі свае палоскі, а на наступны год ўсё ўжо стала калгаснае. З нашай вёскі ў калгас запісаліся лічаныя гаспадары, сем'яў пяць. Астатнія засталіся толькі са сваімі прысядзібнымі агародамі. Мой бацька, які ня меў нават і аднаго гектара зямлі, у калгас не запісіўся. Працаўваў вартайником у дарожнай арганізацыі. Жылі ў Горы і нястачы. Разам з хатай было толькі 10 сотак агароду. А нас у сям'і было 5 дзяцей. Памятаю, з бацькам трэсль грушы-дзічкі на паліях, а іх тады было яшчэ многа, і як падгніоць, можна было есці. У тое лета да суседаў вагна падагнілі малацілку і ўвесі ураджай перамалалі, а яго як кулака засудзілі. Вярнуўся дадамоў толькі тады, калі памёр Сталін, і ў яго трэслася галава. Пажыў нядоўга і памёр.

На сёньняшні дзень сядзіба дагнівае. На бацькаўшчыне мы пакінулі малодшага брата даглядаць бацькоў, што ён выканоў. Бацька пражыў 80 гадоў, а мама 76 гадоў. Брат не пражыў і 40 гадоў. Праца і п'янства зышчылі здатнага мужчыну. Жонка засталася ўдавою з двума сынамі. Братавая працуе дзяяркай і летам атрымлівала 700 тысяч рублёў. Сын сястры, трактарыст, атрымлівае 1 мільён 300 тысяч рублёў. А я ў горадзе пасяля апошніяга падвышэння – крыху больш за 2 мільёны. Як я помню, бацькаў ў нядзелю ніколі не працаўвалі, а толькі ўходжваліся за жыўёлай, каб пакарміць, напаціць. А сёньня я, жывучы ў горадзе, вымушаны гарбаціца на так званай «дачы» кожны дзень пасяля працы, і ў суботу, і ў недзелю, каб штосьці там вырасціць для пракармлення, бо заробку халае толькі на малако і хлеб.

На сёньняшні дзень, пражыўшы пяцьдзесят гадоў, хачу выказаць свае думкі і меркаваны пра нашае жыцьцё. Я не могу пагадзіцца з тым, што беларусы прагаласавалі за Лукашэнку. Я мяркую, што Лукашэнка – бачная частка «айсбэрга» нашага грамадзтва. Антыбеларускія сілы выхнуні і трymаюць яго даёлі вынішчэння ўсяго беларускага. Іншымі словамі, прышлі элемэнт, які атабарыўся на нашай зямлі, знайшоў свайго куміра. Імпэрыя вялікай лапатай перамяшала ўсе народы былога СССР, а на нашай тэрыторыі стварылася самая «салёная» канцэнтрацыя. Гэтая «солё» звяза нашу беларускую інтэлігенцыю і заможнае слянстві, які перасталі супрацтвяціць русіфікацыі. Пасяля заканчэнні вайны адбываўся працэс унутранай акупациі, які і завершыўся прыняццем лукашэнкайскай канстытуцыі. Мы выйшлі на фінішную прямую канчатковага вынішчэння беларускай мовы, а гэта значыць – беларускага этнаса. Няма мовы – няма народа. Беларусь без усялякай

вайны апынулася ў акупациі. Таму з гэтага трэба рабіць адэкватныя высновы, каб супрацьстаяць генацыду. Што рабіць? Каб у нас была беларуская эліта, то ўжо даўно б на цямы Лукашэнку была апушчаная пудовая гіра за ягоны выказваны пра неразвітасць беларускіх мовы. На сёньняшні дзень ён ужо пераплюнёў В.Кубэ ў час нямецкай акупациі па злачынствах супраць беларусаў. Надзеі на «легітимны» Вярховы Савет 13 скліканыя на трэба песьціць. Трэба паказаць сусветнай спольнасці, што беларусы ёсьць беларусамі, яны не скарыліся нямецкаму фашызму і ня хочуць расейскага нацызму.

Беларуская школа задушаная «рэфэрэндумам», а вышэйшай няма ў зародку. Кіраўніча намэнклютура і чынавенства адмовіліся ад беларускіх мовы. Беларускіе радыё садзейнічае толькі размытанью беларускасці. Палітыка моўнага «вінгэрэта» яшчэ больш прынікае беларусаў. Весь зараз па радыё выступае Бураўкін, і сipyяваюць песні на ягонія вершы, але гэта ўжо ня робіць надвор'я, бо не ўспрымаецца, таму што ёсць асяродзьдзе – у школе, на вуліцы, у горадзе, у транспарце, у крамах, у відзе аўдыоянфармацыі – расейскага. Армія з савецкай ператварылася ў акупацийную. Міністар абароны прывезены з другой дзяржавы. У вышэйшым кіраўніцтве адсутнічаюць съядомыя беларусы. Міліцыя ператварылася ў нямецкага СД, а КГБ і АМОН – у СС. А зезд судзьдзяў – яскравы прыклад таго, што рэжым пад гучнымі лёзунгамі барацьбы са злачыннасцю на самай справе гуртуеца для барацьбы са съядомымі беларусамі, каб канчаткова задушыць беларускі рух за адраджэнне і незалежнасць.

Славянафашызм пераступіў парог беларускай хаты. Усе на барацьбу супраць ѯдэалёгіі славянафашызму! За свабоду! За незалежнасць! Жыве Беларусь!

А.МАЛАШКОВІЧ, БЕРАСІЦЕ

Прыслухоўваюся да сябе

Не магу пакінуць бяз водгуку артыкул летувіскага эмігранта пра спыненне «літоўска-беларускага» канфлікту ў №1 за 1998 г.

Перш за ўсё паведамлю, што чакаю кожнага другога аўторка, калі ў маю паштовую скрыню прыходзіць «НН», як наркаман чаргавае дозы. Таму і ў гэты аўторак я, не даседзеўшы да завяршэння абедзеннага застольля, пакінуў кампанію маіх сяброў і памкнү дахаты, балазе што набрацца ўжо пасльеў як траба. Не распраночыся пачаў праглядаць доўгачаканыя бацькі. І што ж бацьку я ва ўлюбленым першыёдку? На лепшых старонках пад рурыкі «Віленскі клуб» летувіскі навуковец палемізуе з Сяргеем Шулам на тэму нашых з балтыцамі гістарычных канфрантаций. Аргументацыя нашых суседзяў не мяніцца, адно да старых аргументаў дадалася прапанава ўсё забыць і «замірыцца». Уся пінта высмактанае гарэлкі кінулася мне ў галаву, калі ўбачыў даўно знаменія съцверджаны, у якіх не дапускаецца й думкі пра тое, што «літоўскі этнас» XIV ст. ды сёньняшні летувісі – гэта розныя рэчы. Я быццам і не існаваў шматлікі гіпотэзу аб славянскай прыналежнасці ліцьвінаў (у вузкім сэнсе гэтага этнасіму) – вільцаў-люцічай, як быццам і не асноўны складнік сёньняшнія летувіскія нацыя, а этнічны дадатак на ўскрайне.

Ізоў чытаю бязглаздзіцу, што беларуское насельніцтва Віленшчыны а priori ня можа быць каталіцкім, быццам не было масавага навяртання беларускага насельніцтва ў заходні абрац пасля касавання Вуні, асабліва пасля рэлігійна лібералізацыі 1905 году ў асабліва ў заходніх губэрнях. Не, для п. Гурэцкага аксіёма засталае то, што «канфэсійная мяжа адпавядае этнічнай літоўска-славянскай мяжы канца XIV ст.»! Вось ж аказваецца не было за шэсць з лішкімі стагодзізняў ані значнейшых рэлігійных зрухаў (перед усім звязаных з ўзёмкімі беларускага аўтахтоннага насельніцтва ад хамства праваслаўнае расейшыні ўзяло наў矗аку). І зноў чытаю ўсё асноўны складнік сёньняшнія летувіскія нацыя і атрымліваю ўсё асноўны складнік сёньняшнія летувіскія нацыя.

Не прэтэндую на навуковую крытыку, я проста хачу ўціміць падзяліца Сяргеем Адамовічу за ягонае эсэ «Блакітная мара...» Даўно я гэтак не смыяўся. Славамі заўжды ўпершынай і празаічнай творы, якія прасякнутыя патасам, устаўляе, энарок або не, такія радкі, што міжвольна зарагочаш, які бы сур'ёзна ні была тэма.

Цяпер, вітаючыся за руку, я лаўлю сябе на думцы, ці адпавядае мой поціск Адамовічаму патрыятычна-мужчынскому ўзору. Адразу ацэнываю, на якім узроўні ад падлогі сустрэліся нашыя руки. Пасялька ўважліва прыслухоўваюся да сябе, ці адбываўся пры

Ключавое слова «рускі» як камп'ютарны вірус разбурае й будзе разбураць і надалей усе самыя лепшыя праграмы Национальнага Адраджэння. Была гэтая състэмная памылка першых адраджэнцаў фатальнай, ці не, пакажа час, а пакуль усе горкія наступствы яе відавочныя. Што ж, трэба прапанаваць нешта канструктыўнае. Тут я цалкам салідарны з Максімам Кірэйчанкам з Гомеля. Каб съцвердзіцца сваю адметнасць і самастойнасць, лепш за ёсё падыходзяць спрадвечныя нашыя імёны «Літва» і «Ліцвіны». З гэтым адразу паўстае некалькі вастрэйшых проблемаў. Найпершая з іх — унутраная: большасць насельніцтва адрыне новыя (старыя) імёны. Што ж, няхай пакінуць сабе звычыя. Але, са свайго волыту я ведаю, што людзі, якія стапі патрыётамі сваёй Радзімы і добра ведаюць яе гісторыю, прымуць імёны «Літва» і «Ліцвіны» без асаблівых цяжкасцяў. Вядома, на гэта патрэбны час, але ж паўтараць старыя памылкі ў наших умовах — гэта згубіць, мабыць, апошні шанец на збудаванні Нацыі.

На прыканцы хацелася сказаць колькі словаў пра камп'ютарныя гульні. Вельмі цікава пра гульню «Бранявы кулак-2» распавядае Вацлаў Арешка. Сапраўды, вельмі прыемна адчуць сябе ў ролі вываліцеля Радзімы ад акулантав. А ці ведаце вы, што адна маскоўская фірма камп'ютарных гульняў выпусліла ў съвет навінку пад называй «Всеслав Чародей»? Калі вы думаце, што празь яе даведаецца пра подзвігі легендарнага Палачаніна, то жорстка памыляецца. У прадмове да гульні няма ані каліва гісторычнай прауды. Нават няма згадкі пра тое, што Усяслаў быў Палацкім князем! Адзінае, што пакінулі распрацоўшчыкі гульні, гэта тое, што падзеі разгортваюцца на тэрыторыі «Древней Руси начала XII века». Ня кепскі прыклад канцепцыі «единога народа с единай исторіей».

І.Д. Віцебск

Больш рускія

Здаецца, я здагадваюся, чаму Вы не жадаеце друкаваць майго ліста. Мабыць, Вы ня згодныя з маёмі думкаю, што нікія мы, беларусы, ня балты, як пісаў С.Паўлоўскі ў 88-м нумары, а славяны, да таго ж славяны рускія, і ня менш, а мабыць і больш рускія за любога маскаля, і таму ў дачыненіі да беларусаў ды украінцаў нельга ўжываць такіх словаў як «русифікацыя» і «обрушевшіе», бо гэта ёсьць нонсэнс. А трэба казаць: «абмаскальваныне» ды «абмаскаленыя», як казаў Кастань Каліноўскі, бо маскалі — гэта гісторычная назва наших «старых братоў» у нашай мове, без усялякае абразы для іх.

Ігар Казакоў, Салігорск

Адраджаць трэба аўтэнтыку

Вельмі цешуся сподумам «Вырачэнне чужога імя» пана Ўладзімера Лобача пра Крыўю! Запраўдай! Да куль будзе ва ўжытку найме «Беларусь — беларусы» — знайдзіца пачвары, якім закарыць плявузаць аб Русі адзінай. Першая «Беларусь» была акупаваная першай. БНР жыве на высыленстве, а РБ мадзее ды рымсьціц. Але асобы, якім мы вінныя задзячыць за захаваныя краіны, пачуваліся Ліцвінамі, ад Радзівілаў да Касцюшкі й Адама Міцкевіча. А часы росквіту ў нашай магутнасці — за Літвою! И менавіта Літва, а ня Крыўю выстаяла супраць гвалтоўнай хрысьціянізацыі, даўши захаваныя іністытуцыі Крэваў. Варта памятаць пра сусідаваныне Літвы з Крыўяй. А як гукаць дрыгавіца-гуда-гоща-яцвяжскіх палешукой, якія ані крывічамі, ані ліцвінамі не былі? Адраджаць трэба аўтэнтыку, а не насоўваць штучную шыльду. Калі гукнучь усю прастору краіны толькі Літвой або толькі Крыўяй, дык гэта будзе такая ж мана і ніпраўда як і «Беларусь». Маюць права ўскроносніц усе пламёны і кністы, усе кшталты культуры і мовы. Літвой маюць гукацца Меншчына, Віленчына, Белацічына й Гарадзенчына. Крыўяй — Віцебшчына, Поляччына, Смаленчына й Пскоўшчына. Палешукі ж самі няхай вызначаюць сабе міно. Найболыш апраўданае імя для адроджане дзяржавы — Людовая Рэч Паспалітая Літва-Крыўя-Яцвіэзь.

Скіргайла Паланецкі, Менск

Гусоўскі — наш

У книзе «100 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі» ў артыкуле «Хто такі Мікола Гусоўскі?» ёсьць абзац: «М.Гусоўскага часам беспадстаўна прыпісваюць да жамойцкае, украінскае або польскасае літаратуры, ня ўлічваючы відавочных съведчанінья яго беларускага паходжання ў самой пазме. Зубр, на якога ў маладосці паляваў паэт, не вадзіўся ў стэпах Украіны, а рака Дняпро, як вядома, не працякае ні ў Польшчы, ні ў Жамойці. Да таго ж, ідэал паэта — Вітаўт — у палякаў асабліва не шанаваўся. I, нарэшце, самае галоўнае — беларуская мэнтальнасць, якою прасякнуты твор і якай фіксуецца на ўсіх узоруных ягонах будовы».

Магчымы, для жамойтав, палякаў ды украінцаў гэтыя доказы могуць здацца малапераканаўчымі, а съведчаніні — недастатковыя відавочныя. Тады, са свайго боку, я хачу прывесці сапраўды відавочнае съведчаныне, з якім можна нават ня ведаць зъместу «Песьні пра Зубра».

З'явініце ўвагу на тытульны аркуш паэмі (яго выява — у артыкуле), на прывесці аўтара палацінску: HUSSOVIANI. Пачатковая літара прывесці — «Н» — азначае гук [h], які супадае з беларускім [g] ці, прынамсі, блізкі да яго. (Гука [g] (выбуховаму) адпавядае літара «G», а гука [x] — дыграфа «CH».) Гук [g] (плаўны), які адпавядае лацінскай літары «H», быў і ёсьць уласцівым беларускай ды украінскай мовам. (Ім жа неўласцівы [g] (выбуховы)). Але гэты гук неўласцівым жамойці і польскай мовам — ён азначае адпаведнае «Н» і з'яўляеца толькі ў запазычаннях з замежных мов — напрэклад, тых жа лацінскай ды беларускай (польскаса «haɪbə»). (Гэтым жа мовам уласцівія «G» і «CH»). Той факт, што прывесці аўтара перадаўся ў лацінскую мову з гукам, з усіх згаданых моваваў уласцівым адно беларускай ды украінскай, аўтаматычна адмітае магчымасць польскага ці жамойцкага паходжання Гусоўскага.

Таму надалей варта адрозніваць пачынаць з гэтага аргументу, а потым казаць пра стэпы ці штось яшчэ адносна апошняга кандыдата — Украіны.

Віталь Станішэўскі, Менск

Выхваленне

«Нашай Ніве» з нагоды яе 100-га нумара

Наша Ніва... Каб не было цябе гэтыя гады, дык нават і ня ведаю, не ўяўляю, як склалася б гісторыя сучаснай Беларусі (адно зразумела, што ня ў лепшы бок).

Ты зайды, у любы час, стаяла на галаву вышэй за ўсю прэсу краіны. Некалі мой сябрук сказаў: «Наша Ніва» штонумар дае высіпятка астатнім газэтам, падганяючы іх наперад, у Эўропу, да прафэсіяналізму.

Праз цябе мы далаляемся да сапраўднай сусъветнай літаратуры на сваёй мове. Дзякуючы табе пачала стварацца новая беларуская літаратура. Дзякуючы табе мы пачалі вучыцца разважаць.

Ты сымбалъ адрадж... Не, не адраджэння. Наш род вырадзіўся менавіта тады, калі мы вырашылі адраджацца. Но не адраджацца, а нараджацца пачала зусім іншай нацыя, новы народ. Народ свабоды. Ты сымбалъ нараджэння і волі. І мы дзеце твае.

Дык адсвятым жа твой соты нумар! Атрымаўшы поштай ці набыўшы ў шапіку, уздымем кілішкі з гарэлкою, каныком ці самагонам (хто што мае). Будзем съяўтаваць і весяліцца на злысць выраджэнцам. Хай будзе ў гэтым годзе на адно съвята больш. Больш съвятаў (а ня «празнікаў») — больш шчасця, радасці, а тады, зразумела, і ўдачы. Посьпех не наведвае панурных і незадаволеных. Удача — нявеста весілосці.

Веру, што б ні здарылася, але мы, народ «Нашай Ніве», дачакаемся і 1000-га нумара.

Жыве «Наша Ніва»!

Жыве Беларусь!

Руслан Равіка

Рэспубліка Радзіма

Днямі на вітыне газэтнага шапіка я выпадкова прачытаў імя прадавачкі — Бэнэ дыкта. У Менску адразу сказалі б — заходніца. А ў Вільні гэта справа звычайная. Тут, дзе жывуць некалькі нарадаў рознае веры, нікто не задзівіцца твайму імю. Бо саміх імёнай, прычым пашпартных, безымян. Нашыя Сашы з Машамі гучыць тут, наадварот, як рэдкая трывіяльнасць. А паспрабуйце ѿвіць сабе беларускага чалавека, які б у пашпарце зваўся Саша або Маша, або Вова. Нерэальна. Не паложана. І гэта толькі ў нас. У іншых нарадаў (апрача хіба расейцаў) такіх жорсткіх усенародных дамоўленасцяў не існуе. І гэта, на мою думку, харктарызуе настолькі наш мэнтальтэт, колькі сітуацыю, у якой апынулася Беларусь.

Падбіраючы для гэтага сітуацыі харктарыстыку, я выйшаў на ключавое слова — кругагляд. Іменынік, якім паслугоўваецца народ, съведчыць пра кругагляд гэтага народу. Кругагляд — вось слова, якое выглумачвае ці ня ўсё нашыя цывілізацыйныя пралёты апошніх гадоў і найлепшым чынам харктарызуе ўладу, якая пануе ў краіне і электарат таксама. Усё б нічога, а вось кругагляд — вузкі.

У любым іншым месцы съвету можуць называць дзіця Сонейкам ці нават Ялінай, нікто не зядзівіца, а вакол быццам сънятей стане і адкрыцца невядомыя энэргетычныя шлюзы. Імя маёй знаёмай літоўкі Айры перакладаецца як Ірляндка. Ёсьць у іх сяменае паданыне, пра тое, як далёка га праўка Айры з затанулага карабля выратаваў нейкі ірляндзец. У бацькоў іншай Айры паданыня не было, пра то спадабалася імя.

Адзін піцерскі знаёмец некалі распавядаў мне, што для расейскага вуха Вячаслав Францавіч Кебіч гучыць няйначай як Бената Тышкевіч, гэта значыць, не па-свойску. У тых часы людзі ў Расеі магчыма ўпершыню адчуле, што брацішка-беларус жыве ў іншай краіне. Прычым адчуле на самым жорсткім, знакавым узроўні — на ўзроўні ўласных імёнай. Тады ж, спрабуючы вярнуць братэрскасае единство, сёй-той з палітыкаў тлумачыў, што ў Беларусі ўладу захапілі палякі. А мясцовыя нацыяналы наадварот вышуквалі ва ўласных імёнах глыбокія ўсходнія пасыпкі. І калі Кебіч сустракаўся з Колем, яны задаволена адзначалі, што сустракаюцца дзіве капусты: Кебіч па-ангельску і Коль па-нямецку.

Выбар імя — надзвычай істотны жыццёвый акт, у якім съходзяцца і агульныя традыцыі, і прыватныя густы, і энэргія Космасу. Калі ж над народам пануе амбіжаваны загсаўскі сыпіс, для выбару амала не застаецца месца. На гэтай амбіжаванай прасторы мы поўніміся крывацізмам да імёнай сваіх суайчынікаў і да імя самое нашае краіны Беларусі. І гэта таксама вылучае нас у шэршу іншых нарадаў. На мою думку, вольны выбар імя для дзіцяці ў Беларусі варта залічыць у фундаментальную праву чалавека, якія яшчэ трэба будзе ўсталяваць.

Некалькі нумароў запар у «Нашай Ніве» друкуюцца лісты беларусяў-борцаў. Маўляю, кепскасае імя нашай краіны фатальнай навісла над сінім лёсам і не дае ёй вылупацца, стаць

самастойнай і самавітай. Адзін чытач прапануе называцца Крывіяй, другі Літвой. Абодва падтрымваюць адзін аднога ў крытыцы імя Беларусь, але ў выбары альтэрнатывы разыходзяцца. Маўляю, Крывія сымбалізуе толькі пагансскую веру, а Літва — хрысьціянскую. Трэці чытач, якому таксама недаспады Беларусь, адмаяе Крывію, бо ён гомельскі, г.зн. радзіміч і ганарыца ўласнай родаплемяннай традыцыі. Я думаю, прыгожая магла б атрымача назва — Рэспубліка Радзіма...

Чацвёрты прапануе, каб ня блытца з Літвой-Летвой, называцца Вялікалітвой. Пяты чытач уже ня піша, а тэлефануе мne ў рэдакцыю і кажа, што пасыль ўсіх гэтих прапанаваў у яго ня только ўсё перабытася ў галаве, але й паплыла трывалия глебы пад ногамі. Маўляю, справа, дзеля якой жывеш і выстойваеш у супрацьстаянні з антыбеларускімі ўладамі, пачынае рассыпача на мноства часыніак. І калі ўжо на тое пайшло, яму зручней называцца як ягоная вясковая бабка — тутэйшым, самым мудрым і па-філязофску глыбокім сялянскім імем, ад канкрэтнага месца на зямлі — тут. Вось толькі ў гародзе гэтага «тут» няма, не намацаеща...

Парадокс у тым, што ўсё нашыя чытачы маюць рашынію. І наконт Беларусі, і наконт Крывіі з Літвой, і наконт Тут. Усе іхныя прапановы сто разоў гісторычна апраўданыя і варты ўвагі. Адно, што выбар гэтых людзей, якія съходзяцца ў спрэядлівай крытыцы імя Беларусь, разводзіць іх у розныя бакі. Ён іх не злучае, а разъядноўвае. Но крывач ніколі не захоча звяца ліцвіном або тутэйшым і наадварот. І чым далей будзе працягвацца дыскусія, тым больш непераадольны будзе вырастыць паміж съюзістамі ў нас. Гэта расколатая беларуская эміграцыя, якая паглыбіла свае разыходжаныні ў выбары назвы краіны на раскол канфэсійны, партыйны і ўсялякі іншы. Прымірэньне ў большасці выпадкаў аказалася немагчымым.

</

МРОЯ зъмяніла дзяржаўны лад

Незалежная Рэспубліка Мроя — лепшы рок-гурт 1997 году. Вось галоўная ацэнка, якую зрабілі аглідальнікі дванаццаці восьмі СМИ і прад'юсеры шасці шоў-фірмаў. Такая супольная выснова была прадстаўленая менскай публіцы 29 студзеня ў кінатэатры «Москва» ў выглядзе імпрэзы «Рок-Карона'97».

Рашэнніе журы фэстывалю аб каранаванні мroeўскіх «рэспубліканцаў» ня стала не спадзейкай, бо напроту не магло быць іншым. На мінулай «Каранациі» «NRM» атрымалі прыз за «Песню году» дзякуючы ўласнай прынцыпавасці й шчырасці гледачоў, якія на «гур» прынялі раптоўную замену прапанаванай спачатку біскрыйднай «Мела мамка трэныкі» на сапраўдны хіт — «Партызансскую». Да факта «N.R.M.» ужо тады была гуртом году, бо стварыла больш, чым музычны падзею...

Народжаная ў 1994 годзе імпрэза пад назовам «Рок-Карона», стала традыцыйнай. Гэтак, як традыцыйнай застасця праблема выбару лепшых выкананіц з кола, якое за апошнія пяці гадоў павялічылася адно на каліва. Традыцыйна й тое, што яканская зъмены адбываюцца толькі сярод фаварытаў, якія адначасова з'яўляюцца ўдзельнікамі «спаборніцтва» за «карону» беларускага року. Таму ініцыятарам «Каранациі» штораз даводзіцца прайдумляць адмысловую намінацыю, каб мець падставу адзначыць той ці іншы з гуртоў, якія аб'ектыўна ня горшыя адзін за другі. Гэтак у

1995 годзе асабіста для Касі Камоцкай была прайдуманая намінацыя «Рок-Князёна», для «Крамы» — «За адданасць жанру» ў 1996, а лястас для «Нейродюбеля» — «За лепшу інтэрпрэтацыю эстраднага шлягера». І толькі сёлета фірма «Дайнова» выкараскалася з пасткі, у якую патрапіла на першай «Каранациі», прапанаваўшы ў якансі намінацыі свой фірмовы слоган — «Традыцыйны й сучаснікі». Толькі дзякуючы леташняму фэрычнаму ўварванню гурта «Крыві» ў музычнае жыццё краіны, «Палац» нарэшце скінуў з плячэй «традыцыйна-сучаснікі» цяжар «гурта адной намінацыі», і атрымаў спадзеў быць адзначаным у іншых.

На дзіве, што пры такай тэндэнцыі апошнія «Каранациі» падарыла новы прадукт у пошуку намінацыі — «Надзею году». Ёю стаўся гурт «Happy Face». Як для мяне, дык шанцы ў гурта ня большыя, чым у «Адкрыцця году» гомельскага «VooDoo». Зь першымі акордамі стала ясна, што ягоныя музыкі вельмі любіць «Deep Purple», але асабіста ў мяне ніяма анікае надзея, што гурт калі-небудзь падорыць нам Рычы Блэкмару ці Яна Гілан... Ці можа на маю думку ўплывае традыцыйная беларуская адсутнасць спадзявання?

На дэсціні намінацыі фэсту прыйшлося 16 выкананіц, зь якіх толькі пяцёра выступалі ў якансі гасці: Іван Маркаў, «Крамы», «Ляпіс Трубецкі», «Уліс», «Палац». Амаль усе гости выканалі старыя хіты...

Адна зь неспадзянак фэсту — адсүтнасць сярод гасціці ці ўдзельнікаў «Но-

вага Неба». Пэўна, у якансі «суцішэння» Касі Камоцкай прапанавалі рэпрэзэнтаваць «Альбом году» — «Народны Альбом».

Наўгад ці такі вялікі ў шматплянавы праект, як «Народны Альбом» можна рэпразэнтаваць адной песні. Па сутнасці, «Народны Альбом» мог бы прэтэндаваць і на «Адкрыцця», і на «Традыцыйны сучаснікі», і на «Падзею году»... Тым больш заканамерна, што праект у асобе Міхала Анемпадыстава атрымаў прыз за «Лепшыя тэксты». Зрэшты, ці толькі за «народныя» тэксты быў уручаны прыз? Калі я глядзеў, як мастакі рэдактар «Нашай Нівы» Сяргей Харэўскі дорыць Касі ад імя рэдакцыі кветкі «зь Вільні», я ведаў, што падзяка сяпявачы — менавіта за тиях песні, праз якія «Новас Неба» стала «небяспечнай» зъяві.

Пэўна, ня варта шукаць анікае сымболікі ў тым, што сёлетняя, самая вялікая па колькасці ўдзельнікаў і гледачоў «Каранациі», адбылася ў кінатэатры «Москва», бо незалежна ад волі арганізатораў, найбуйнейшыя канцэртавыя пляцоўкі сталіцы дагэтуль носяць імёны «з акцэнтам», недастасоўным да беларускай культуры ўвогуле, а да беларускага року нагатоў. Тым ня менш, арганізаторы «Рок-Карона'97» спраўдзілі пастаўленася калісці на мэце пераўтварэнні імпрэзы ў буйны фэст — «Москва» была запоўненая амаль цікілам.

Публіка й стала самым вялікім сюрп-

рызам фэсту. Я зразумеў гледачоў, калі яны не «пранікліся» капрызна-пакрыўджаным, хады й «мілым» і «гарэзывівым», прывітальна-развітальным выступам леташняга каралі імпрэзы «Ляпіс Трубецкі», які песні «пра самы лепшы гурт, і самага лепшага сыпевака Сярожу» даў адказ «злапыхацелям», што не признаюць «ляпісаў» за рокавую каманду. Таксама відвочна, што вядучым праграмы, «зоркам» радыё Бі-Эй, было складана развеселіць публіку жартамі, створанымі ў стылістыцы радыёперадачы для «нармальных паноў» з Камароўкі... Але ж публіка не «заявілася» нават тады, калі на сцену выйшаў «цікік» імпрэзы — адноўлены толькі на некалькіх хвілінаў адмыслова для «Рок-Кароны» гурт «Бонда».

Мяркую, што тыя, хто мог зразумець маё зыдзіленьне, не патрапілі на «Карону», бо не адужалі коштавы бар'ер квітка — выклады больш за пяць даляраў за адзін канцэрт для сённяшняга падлетака, на жаль, складана... Зь іншага боку, я не паверу, што «дарослая» публіка ймкнулася ў кінатэатр «Москва» адно дзеля таго, каб паслухаваць сяпявачку, якая ў аднайменным горадзе патрапіла ў «ляўрэаты конкурсу «Утренняя звезда».

Калі ў намінацыі «Падзею году» быў названы леташні праект «Песнярок», дык на званыне «Падзея» новага рок-сезону, на мой погляд, ужо цяпер можа прэтэндаваць менавіта выступ «Бонды».

Севярын Квяткоўскі

«Народны альбом» на БТ

19-20 студзеня ў будынку былога Палаца культуры, які цяпер носіць годнае найменніе Дзяржаўныя маладзёжныя тэатары эстрады, праходзілі запісы канцэрту «Жывы гук» у рамках тэлеканалу «Добрай раніцы, Беларусь». Для тых, хто ня ведае: крыху зъмянішы зънешні выгляд, Беларускія тэлевізіі паспрабавала паднавіць і вяшчальную сетку, зрабіўшы акцэнты на інфарматорычна-забаўляльных праграмах. «Добрай раніцы, Беларусь» і ёсьць адным з самых перспектыўных праектаў БТ — усё цікавае ўзвышданася ўпрабоўваюць менавіта на гэтым ранішнім канале, дзе працуе больш-менш маладая публіка.

Канцэрты «Жывы гук» былі арганізаваныя па некалькіх прычынах: папершае, для таго, каб тэлеканалы маглі, нарэшце, пазнаёміцца зь беларускай ка-

ортай выкананіц, ацаніць іх майстэрства; па-другое, для саміх выкананіц, бо многія зь іх дагэтуль ня маюць прафесійных video, па-трэцяе, каб вывесыці «ў людзі» маладых выкананіц, да якіх з прысунутым на канцэрце з позіўнымі зуяўгамі можна аднесці толькі «Kiwis» ды «Mojo Blues». Даречы, кіраўнік Дзяржаўнага аркестру М.Фінберг на гэты конт выказаў не зусім зразумелую для ягонага статусу думку пра то, што беларускія эстрадныя выкананіцы надобныя адно да аднаго, — такім чынам падтрымаўшы акцыю.

У першы дзень канцэрту на сцену выходзілі такія прызнаныя калектывы краіны як «Уліс», «Камэрата», струнная група Дзяржаўнага аркестра п/к М.Фінберга. На другі дзень былі выкананы іншага гурта: гурт «Mojo Blues»,

«NRM» і «Kiwis», напрыканцы быў рэпразэнтаваны праект «Народны альбом».

Акцыя сапраўды мелася быць грандыёзной, але некаторыя тэхнічныя накладкі, у тым ліку і з самым галоўным на назове акцыі — жывым гукам, які перыядычна зъмяняў свае частоты ад нізкіх да радыкальна высокіх, — ледзь ня з'вёў ўсё да чарговага пышку.

Акцыя прынесла прыемныя нечаканісці і нават сэнсані. Ці не ўпершыню выступіў рок-гурт «Mojo Blues», які аб'яднай С.Кныш («Bonda»), I.Шчучыка («Хата») ды А.Казлоўскага («Zindan»). Хлопцы, якіх і чакалі, адыгралі выдатны блуз. Выступіў «NRM»: чамусьці «нагадаў канец» 80-х, калі «Мроя» грава канцэрты ў малых, «глухіх» залах на дрэннай апаратуры. Невядома чаму, але на перадапошній песні

гурта зънікла электрычнасць, таму прыйшлося абвесьці вымушаны перапынак, пасля якога гук падраўнялі, і слухаць «Песні пра хаканьне» стала лягчэй. «Kiwis», як заўсёды, успрыняліся выдатна, але гук ізоў пансаваў усім нэрві.

Прэзентацыя «Народнага альбому» ў рамках тэлеканалу «Добрай раніцы, Беларусь» стала існагам для ўдзельнікаў праекту. Як вядома, гэты альбом канцептуальна цэласны, таму ёй псыхалагічна і тэхнічна было складана зрабіць нешта выбранае, як таго вымагала сытуацыя. З другога боку, цяжка было працаўваць на публіку, якая мала ведае саміх музыкаў. Але ўдзельнікі згоднасцю вытрымалі такія складанасці і даказалі, што «Народны альбом» — альбом для народа і пра народа.

Сяргей Сахараў

Сэмантыка і формы

10 студзеня ў Беларускай акадэміі мастацтваў была праведзеная навукова-практычная канферэнцыя «Сэмантыка і формы традыцыйных беларускіх народных мастацтваў ад старажытнасці да нашых часоў», прысвечаная памяці выдатнага беларускага этнографа Міхася Раманюка. Канферэнцыя стала своеасаблівай прэзэнтацыяй Навукова-дасыледчай лябараторыі беларускага народнага касцюма і арнамента, якую заснаваў Міхася Раманюк і загадыкам які быў прызначаны. На жаль, разнашыне гэтае засталася на паперы. Тымчасам 4 верасьня 1997 году Міхася Раманюка ня стала.

Задзіні да пачатку канферэнцыі заляя, у якой яна ладзілася, ператварылася ў людзкі мурашнік: навукоўцы і мастакі, госьці. Энзрэгтыка падзеі, яе духоўна-партрэтычны накал мне нагадалі тых гадзіны чалавечага ўзрушання, якія перажывалі мы на Купалынях у Вязыні ў 70-я гады, — калі начуўскрозь, хай сабе й пад наўальнічным дажджком, стаялі людзі плячом да пляча і без перапынку ад вечара да ўзыходу сонца сіпявалі песні, чыталі верши. Гэтак жа потым і ў Заславі, калі сіяточныя карагоды цкавалі сабакамі, а Купальскае вогнішча залівалі водой з пажарных машын...

Вялікая частка выступоўці складалася з паплечнікаў спадара Міхася — тых, з кім ён сэздзіў у свае першыя экспедыцыі, з кім распачынаў Новую эпоху беларускага народнага касцюма на прафесійнай сцэне, з кім побач працаўваў у якансі пэдагога, і іншыя ягоныя аднадумцы, калегі, вучні.

Віктар Шматаў: «... беларуское грамадства толькі напачатку асэнсаваныя значнасці жыцця і творчасці Раманю-

ка». За апошнія пяцігады сівет пабачыла вялікая колькасць артыкулаў, прысвечаных Раманюку. Але сярод іх адзінкі, у якіх ёсьць спроба грунтоўнага аналізу, ці хады б пачатковай інвентарызацыі навуковага і грамадзянскага ўкладу Міхася Раманюка.

Акрамя Віктора Шматаўа ў камп'ютернай сэкцыі выступілі Адам Мальдзіс («Сынвестлаг» постады Міхася Раманюка), Вячаслаў Вайткевіч («Міхася Раманюк — піянэр мэмыялізацыі мастацтва народнага касцюма ў энцыклапедычнай справе»), Генадзь Сакалоў-Кубай («Праца Міхася Раманюка ў камісіі па сцэнічнаму касцюму Міністэрства культуры Беларусь») і іншыя навукоўцы і дзеячы беларускай культуры.

Грунтоўніца і захапленына Раманюка спрэвай перадаліся ягоным вучням. Ад іх імя на канферэнцыі з дакладамі выступілі старэйшыя выкладчыкі БелАМ Юры Піскун («Палівая досьледы нацыянальнага касцюма, як мэтад складанія карціны этнакультурных і мастацкіх асаблівасцяў лякальных строяў адзеныя ў Беларусі»), Галіна Мяшкова («Асэнсаванне ролі і значэнні кнігі Міхася Раманюка «Беларускае народнае адзенне»), Яўген Шунейка («Мастацтва выхаванні праз далучэнні да народных традыцый»), старэйшыя выкладчыкі Універсітэту культуры Тамара Васікоў («Плястыка ганчарных традыцыйных формаў»), а таксама Міхася Бараша («Пераасэнсаваныя традыцыі беларускага народнага мастацтва ў сучаснай кніжнай графіцы»).

З захапленнем аўдыторыя заслушала даклады асцілінтаў катэдры Галіны Багданавай «Майстар майстроў» (Вобразы народных майстроў у творчасці Міхася Раманюка);

Ірыны Каравеўскай «Судачынені і сэмантыкі дызайну ў творах беларускага народнага мастацтва»; Алена Законікавай «Традыцыйны геаметрычны арнамэнт як знакавыя сістэмы сіядомасці беларусаў» і Ірыны Мазюк «Існаваныя старадаўніх сымесціх формамі і проблемы трансляцыі іх у будучынне».

Грунтоўніца даклады прадставілі Ўладзімір Конан («Народнае адзенне ў канцэксце прыгожага і камічнага»), Лія Салавей («Трады

Трэба сказаць, што мне, як я сам пра сябе думаю, пэданту і акура тысту, зусім не спадабалася не ахайная работа віцебскага судзьдзі Гурко. Мне праства крыўдна, што ў судовым працэсе па справе №182 былі дапушчаныя грубыя памылкі і недараўальная недакладнасцьці. У выніку мне прыйшлося сварыцца з сакратаркай канцыляры па крымінальных справах Віцебскага аблсуда, каб вярнуць сабе ня толькі 3 агульныя сышткі, але й адзін штодзённік у чорнай вокладцы, выдаzdзены мне ў рэдакцыі «НН» спадаром Алегам Дзярновічам за некалькі сутак да арышту; адну запісную кніжку ў шэрай вокладцы; ваенны білет у адным экзэмпляры бяз вокладкі (дзе падзелася вокладка, мне не прыгадваецца, таму ўзынікаюць пэўныя нядобрыя думкі на-конт КГБ); два ключы (ад уваходных дзъярэй у блёк і ад дзъярэй майго вясёлага пакойчыка) з мэталічнай жалязячкай фабрычнай вытворчасці, якою

памятаючы пра цялло рэчаў, якія згарэлі ў краматорыях КГБ, загінулі на этапах, зьнішчаныя прышмонахам, —
кнігі,
вершы,
лісты...

З прысуду Віцебскага абласнога суда:

«Речавыя доказы»:
(...) Друкавальную машынку «Любава», нож у
скуранных похвах, дзягыу кустарнага вырабу, нун-
чакі, З агульныя сышткі вярнуць Адмовічу С.Г.
(...)».

зручна адкаркоўваць піўнёныя бутэлкі; філязофскі сыштак беларуса Вітольда Дзісько, забітага спэцслужбамі ў 1964-м; тры фотадымкі, перададзенныя мне, як і сыштак, ягонай сястрой Геленай, на якіх Вітольд сфатографаваўся ў малым веку разам з братам, адзін юнаком і з бацькамі, братам і дзівлюма сёстрамі; капэрта, у якой быў ліст зь Вільні ад Тарэсы Іванаўскайтэ, колішняй адзінай сяброўкі Вітольда Д. (ліст прапаў альбо, дазволю сабе так думаць, зьнішчаны сувядома ці ў выніку злачыннай халатнасці, што вымагае перасъеду паводле артыкула 168 Крымінальнага кодэкса РБ (невыкананье альбо неналежнае выкананье службовай асобай ускладзеных на яе службовых аваязкаў у выніку халатных адносінаў да іх выкананія, калі гэта пацягнула па неасцярожнасці прычыненьне асабліва буйных стратаў ці істотнай шкоды правам і законным інтарэсам грамадзянам альбо дзяржаўным і грамадzkім інтарэсам, — караецца пазбаўленнем волі на тэрмін да трох гадоў альбо напраўчымі работамі на тэрмін да двух гадоў, альбо штрафам, альбо звальненнем са службы)). Прыышлося таксама адваёваць у сакратаркі тры зборнікі ўласных вершаў: «Кальварыйскія клёны» (1990), «Зямля Ханаан» (1993) і «Зваротныя правакацыі» (1994).

Няхай даруюць мне пільныя чытачы некаторую таўталягічнасць фразы, але рэч палягае ў тым, што вышэйназваныя асабістсці рэчы судзьдзя Гурко не назваў у пераліку тых, якія павінны былі вярнуць мne згодна з прысудам. На падставе гэтай халатнай памылкі сакратарка канцылярыі і не вяртала мne маёй дробнай маёмасць.

Карпінка виглядала досыць міла. Криваватай з вока ды худаватай з костячкі, судовай дамачцы, як мне здалося, было прыемна дражніць мяне сваімі чыноўніцкімі штучкамі. Вось яна аддала гаспадару тронышкі й запатрабавала расыпіску (скінула старое трусынае футратай патрабуе з мужчыны, які выпадкова ўбачыў гэтую працэдуру, сто даларай за прагляд). Я, вядома, не съпяшаўся расыпісваца, а напрасіў заадно вярнуць і ключы ад хаты, і вясны белет (я даражу двумя гадамі службы ў савецкім войску, як дзесяцьцю месяцамі адсідкі), і іншыя дарагія мне рэчы. Тады дамачка начала распранація ключы і паклала зь нетраў канцылярыя ключыкі і паклала перада мною на стойку (амаль як у бары). Гэтае дзеяньне лепш за ўсё парашунаць з тым, як жанчына здымаете кіпцы перш чым прыняць гарызантальнае становішча. Потым сакратарка вымкнула

з шуфляды мой чорны нататнік (паволь на спаўла долу чорная сынтэтычна камбінацыя, горкая на смак, калі паспрабаваць яе на зуб), потым тры зборнікі вершаў (рассыпаліся пэрлямутравыя карапі), пустую каперту і тры чорна-белыя фатаграфіі (зыняла чорны сынтэтычны станік і чорныя панталёнчыкі з аборкаю). Паказаць паказала, але не ададала. Бессэнсоўна было працягваць сварку. Прыйшлося чакаць судзьдзю. Зъявіўся грамадзянін Гурко, забраў у сакратаркі рэчы і павёў мяне ў свой кабінет, дзе я напісаў распіску яму асабіста. Судзьдзя быў таксама настолькі мілы, што папрасіў у мяне на памяць зборнік вершаў. Я падпісаў яму «Зямлю Ханаан». Заўважце, аднак, што ў распісы ці я паказаў, нібы атрымаў на рукі сядрот іншага трэх кніжак вершаў, хоць у супрадукцыі толькі дзве, бо адну пакінуў судзьдзі «на доўгую памяць пра наш агульны працэс».

Вяртаньне рэчаў з сэйфаў і шуфлядаў КГБ і судоў — як вяртаньне жонкі ў

нюю частку футарала, я праверў работу клявіятуры і ход карэткі. Заводзкі нумар маёй «Любавачкі» адпавядáў лічбе «567299», што мяне, безумоўна, не магло не задаволіць. Але, бадай, зь яшчэ большай прыемнасцю, зь яшчэ большым аўтарскім захапленнем я атрымаў назад паляўнічы нож, дэзве мэталічны трубкі, злучаныя мэталічным жа ланцужком, і дзягут-ланцуг са сьвінцовай спражкай. Гэтыя рэчы былі мне дарагія менавіта як зброя. І я не праміну скарыстаць яе, калі ўласным жыццю, здароўю альбо чалавечай годнасці, ці маіх блізкіх, ці маіх сяброў, ці праста незнамага грамадзяніна, будзе пагражаць небяспека з боку каго бы там ні было. Зь ня меншай энэргіяй, з пранізлівай жарсцю, з глыбокім пачуццём любові да жыцця й жывога я паласану па мускульным панцыры ворага маймансцізорычкам, набытым у 1995-м за 70 тысячай беларускіх рубельчыкаў, на лязе якога зьбіраесца скочыць прыгожы зверь з сямейства кашэых. Будзь пэўны ты,

Славамір Адамовіч

ВЯРТАНЬНЕ РЭЧАЎ

* *

Ніяма чаго варажыць-кумекаць, нашыя рэчы перажывуць нас. Калі маладая жоначка народзіць дачушку, дачка стане захавальніцай рэпрэсаваных рэчаў. Так, ва ўсялякім разе, хочацца думаць.

Нашыя рэчы — гэта другая рэальнасць, паралельны съвет. Нож з рукайткай вядомы не адну тысячу гадоў. Гэты факт робіць яго прадметам сусъветнай культуры. Бытавы электротрамы на культурны кантэкст прэтэндаваць ужо не рызыкуе. Пэрманэнтная зьмена вобразаў (мадэлі А, Б, В, Г, Д; А1, Б1, В1, Г1, Д1 і так далей і далей) напаўняе яго часоўвай істотнасцю прадмета цывілізацыі, і толькі.

Речы, як і людзі, аб'ектыўна і пастаняна палірызующа: ёсьць рэчы (і людзі) культуры (духу), і рэчы (людзі) цывілізаціі (функцыянальнага мінімалізму і самаўтлівасці) без захавання гістарычнай і генетычнай памяці).

Нетарычай і гелтыгай памяць.

Рэчы культуры нельга зыншчыць так, каб не засталося съядоў. Іх нельга арыштаваць, пасадзіць, схаваць, ні аддаць, выкінуць, тым больш яны не дазваляюць пра сябе забыцца. Гінуць салдаты, але застаюцца мэдальёны. Плавяцца мэдальёны — застаюцца медныя цвікі з падарункамі, падарункамі батоў.

Рэчы культуры растуць з культурнай глебы, як растуць камяні на беларускіх сельгаспальетках. Рэчы культуры будуть заўёсды вяртацца да чалавечага цяпла. Тэмпература загартаванай сталі — $36,6^{\circ}$. Ужо заўтра Інтэрнэт маральна састарэе, перастане быць актуальным нават для цывілізацыі постмадэрнізму, а трываліцця пішысьця пераростак страціць цікавасць да яго, як першаклясьнік да пясочніцы.

Інтэрнэт, калі мы ўжо заявілі размову пра гэтую электронную субстанцыю, можна распаўсюджаць па сьвеце інфармацыю пра беларускую газету «Свабода», але ніколі не сфармулюе кардынальнага адчування свабоднай рэальнасці, тым больш я не навучыць не баяцца свабоды як жыцця, адрозніваючы яго ад існаваннія як цяжкай неабходнасці, дадзенай пры нараджэнні. Аднак жа, калі «высокія тэхналёгіі» аднойчы ізноў вернуць чалавека да першынтай памяці, зямлю яму прыйдзеца калупаць не кампютарами «Вист», а ўсё тым жа каменным, бронзовым ці жалезным заступам. Заступ дасыцы грунт над нагамі, звяжка чалавека з глебай. Меч і крыж паклічуць на пошукі Граала. Усё паўторыцца, магчыма.

... і вернуцца рэчы.

ЧФАРМАТАР

Бясплатныя прыватныя абвесткі

Добры маг дапаможа студэнтам здаць на «выдатна» ўсялякія аптынані, залікі, іспты. Кошт маленькі. Панкоў Міхась. Тэл.: 254-48-74

Беларускі грамадзкі дзеяч шукае сяброўку, беларуску (да 35 гадоў). Шкодных звязак ня маю, здаровы. Люблю музыку. Валеры. 220141, Менск, а/с 93

Набуду книгу О.Шутова «Психоісторыя: школы и методы». Тэл.: 263-71-84

Зъбіраю беларускія значкі і мэдалі. Шукаю значкі дэпутатаў Вярхоўнага Савету БССР і Распублікі Беларусь. Праланую часопіс «Працескі» (Вільня, №3 сакавік 1936 г., №4 красавік 1935 г.) 211030, Ворша, вул. Флёрава, д. 76 кв. 16. Тэл.: 4-80-34. Алец Сяржкін

Віншую А.Далідовіча з 16-гадзідзем. Алена

Шчыра віншую Аляксандра Далідовіча з 16-гадзідзем. Жадаю самага найлепшага й зычу вырасці сапраўдным беларусам. Андрэй

Віншую Аляксандра Далідовіча з днём нараджэння. Воля

Стаматалігічныя паслугі. Замаўляльца праз тэл.: 214-87-39, 249-57-55. Тацяня Кійко

Куплю выданыя паэмі «Тарас на Парнасе» да 1982 г. Леанід. 8-239-23842 пасля 17 гадзінаў

Шукаю матэрыялы, крытычныя артыкулы, што датычна пам'ят XIX стагодзідзя. Леанід, 8-239-23842 пасля 17 гадзінаў

Куплю ангельска-беларускія слоўнікі. Пётар. Тэл. (прац.): 223-69-49 (з 8.30 да 12.30 і з 14.15 да 17.15) акрамя суботы і нядзелі

Ангельская, баўгарская, беларуская, польская мовы: пераклады якой заўгодна складанасці, індывидуальная занятка. Тэл.: 221-23-68

Віншую Тацяну з Даўгабродзкай зь Імянінамі ды Народзінамі! Мікола з Марінёва

Запрашаем згуртаваныя ліцьвінаў, прыхільнікаў манархіі. ВКЛ – наша Бацькаўшчына! 246012, Гомель, а/с 124

Запразајем prychilnikau manarchii. 246012, Homel, a/s 124

Тэрмінова набуду паштоўкі зь беларускай сымбалікай (да 100 штук). 212001, Маріёў, Бялінскага, 22-13. Тэл.: 21-30-35, Аляксей

Створым беларускамоўную BBS у Менску, запойнім яе інфармацыяй! Дапамажыце. E-mail: vics@null.net; FIDO: 2:450/77.12

Гурток «Сладчына» шукае сяброў. Пішыце нам: 221160, Жодзіна, СІШ №4. Згрунду I.Г.

Праца ў хатніх умовах. Добры заробак. 2 капэрты, 1 са зв. адр. 211440, Новаполацак, вул. Я.Коласа, 36-49. Ірина

Віншую Лявона Вашко – ляўрэата «Глінінага Вялеса-97» за книгу апавяданьня «Пазы-цары». Алец Аркуш

«Малады Фронт» пачаў выпуск сваёй газеты. Жадальнікі могуць яе набыць шточачцвер з 18 гадзін на Управе БНФ: вул. В.Харужай, 8

Беларускія запісы, значкі, плякаты гуртоў можна набыць: у Менску – крама D.Shop (вул. В.Харужай, 19) ці замовіць па тэл.: 231-04-08 і 249-08-88, Вітаўт у Маладечне – шапік ТБМ і праз тэл.: 5-37-69; у Маріёве праз тэл.: 41-36-56, Ала; у Пінску праз тэл.: 33-84-91, Ганна; у Горадні праз тэл.: 2-10-54, Алец

Калі ты хочаш, каб твой любімы беларускі гурт працуя на «Радыё Рокс», дасылай свае заяўкі на адрас: 220002, Менск, Старажоўская, 8а. «Радыё Рокс», «Мьюзыбокс»

КУПОН

Бясплатныя прыватныя абвесткі

Тэкст:

Імя і прозвішча

Адрес, тэлефон

Запойніце гэты купон і мы надрукуем Вашу абвестку (як больш за 15 словаў) бясплатна. 220123, Менск, а/с 71

Пытайцесь ў шапіках «Белсаюздруку» і ў прыватных распаўсюднікаў, а ёшчэ лепш – выпісвайце

Падпісны кошт у 1998 годзе:
на месяц – 18.000 руб.
на квартал – 54.000 руб.

Дык падпісвайся!

НЕЗАЛЕЖНАЯ ГАЗЕТА Мінск 63125

Грамадзянін!

60 гадоў таму 10 лютага 1938 году а 15-й гадзіне паводле пастановы тройкі НКВД Смаленскай воўбасыці быў расстралены Наш Пісьменык

МАКСІМ ГАРЭЦКІ

10 лютага 1998 году а 15-й гадзіне ў Знак Памяці група ініцыятараў зьбіраецца ля помніка Максіму Гарэцкаму, што на рагу Пляца Волі і вуліцы Койданаўской, моўчкі, без непатрэбных словаў і мітынгаў, ускласці кветкі жалобы.

ВЕЧНАЯ ПАМЯТЬ ГЕРОЯМ!
ГАНЬБА КАТАМ!

Арганізацыя шукае спонсара для арганізацыі канцэртаў беларускіх гуртоў, выдання касаст. Тэл.: 213-50-41, Сяргей

Ты захапляеся беларускім рокам? Але ў цыбе няма сяброў? Дасылай свае абвесткі ў «Музычную газету», «Наміку», «Нашу Ніву», «Лагоню» і скірбы ў цыбе звязвача

Жадальнікі замовіць фільм «Звычайны прэзыдэнт» могуць дасылаць свае заяўкі на адрас: 220093, Менск, пр. Ракасоўскага, д.60, к. 1, кв. 299. Ін

Філялёрія (беларуская, польская, расейская мовы), камп'ютар, шукаю працу на 1/2 дні. Выдавецтвы і мас-мэдія. 220015, Менск, а/с 124

Шукаю працу, звязаную з перакладамі. Польская, беларуская, расейская, польская мовы, камп'ютар, Internet, з/п. 220015, Менск, а/с 124

Праца ў хатніх умовах – 8 відаў. Прыйгатак ад 2 млн. рубл. на месяц. Ад вас – капэрта са зв. і купон бясплатнай абвесткі. 246012, Гомель, а/с 143

Прыхільнікі клясычнага й беларускага рок-н-ролу, адгукніцеся. Я чакаю! 224022, Берасьце, Суворава 96-40. Тэл.: (8-0162) 43-12-30

Шукаем беларускамоўную асяродкі для супрацоўніцтва ў Менску, асабліва ў Заводскім раёне. Тэл.: 240-06-87 (Андрэй), 240-65-82 (Аляксей)

Куплю энцыклапедыі: «Археалёгія і нумізматыка Беларусі», «Архітэктура Беларусі». Тэл.: 220-90-27, Алец

Фонд «Наша Ніва» купіць былое ў карыстаньні вінтавое крэсла. Тэл.: 231-04-08 (пасля 12.00)

8 лютага ў РДК Вэтэранаў (вул. Я.Купалы 21) адбудзеца канцэрт «Землякі» з узделам беларускіх бардаў Эдуарда Акуліна, Уладзімера Клімовіча і пээтэсі Натальі Хадкевіч. Пачатак а 19 гадзіне

КЛЮБ Археалягічная культура

З 20 лістапада 1997 году клуб Археалягічнай культуры пачаў свой 3-ці сезон дзеянасці. На зборы сяброў клубу быў прыняты плян тэматычных паседжаньняў. Асноўныя прыярытэты дзеянасці клуба ў 1998 годзе будуть наступныя:

- досьвед археалягічных разьведак;
- адзначэнне археалягічных датай і юбілеяў;
- стварэнне археалягічнай маладзёжай субкультуры.

Прыкладны плян паседжаньняў:

5.02.98. Індаўрапейцы. Вытокі (відэапраграмы).

12.02.98. Індаўрапейцы. Пошуки сусвету (відэапраграмы).

19.02.98. Археалягічныя разьведкі на сакральных помніках.

26.02.98. Праблема балтаў і славян у археалёгії.

5.03.98. Жанчыны ў археалёгіі.

12.03.98. Археалягічныя разьведкі на помніках ранняга сярэднявячча.

19.03.98. Археалягічнае вывучэнне позынёсядніячай фартыфікацыі.

26.03.98. Ваеннае археалёгічнае стагодзідзя. Пэрспектывы і праблемы.

2.04.98. Падрыхтоўка да съвята Цэнтра Эўропы.

5.04.98. Съвята Цэнтра Эўропы. Агляд усіх археалягічных сілу.

9.04.98. Закрыццё 3-га сезона дзеянасці клубу «Археалягічная культура».

15.04.98. Адкрыццё археалягічнага сезона.

У гэты плян будуть уносіцца змены. Вылучаная тэмата будзе дапаўніцца. Наведванне паседжаньняў клубу вольнае і не патрабуе нікіх фармальнасцяў.

Паседжаны клубу адбываюцца:

Менск, вул. Акадэмічная (да 1998 году – вуліца Ф.Скарыны), дом 3, пакой 40.

Тэл. 268-45-80, звязтаца да Марата Клімава.

Выставка «Польская картаграфія»

Польскі інстытут паведамляе, што з 29 студзеня па 10 лютага 1998 году ў лекцыйнай зале Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі (НББ) адбудзеца выставка «Польская картаграфія». Яе экспанаты – атлясы, карты і г.д. – па заканчэнні выставы будуць перададзены фонду «Дапамогі паліякам на ўсходзе» Нацыянальнай бібліятэцы. Выставка працуе з 10 да 18 гадзінаў. Арганізаторы выставы: НББ, Польскі інстытут у Менску. Тэлефон для даведак: 233-25-16. Дырэктар Польскага інстытуту – Томаш Нягодзіш.

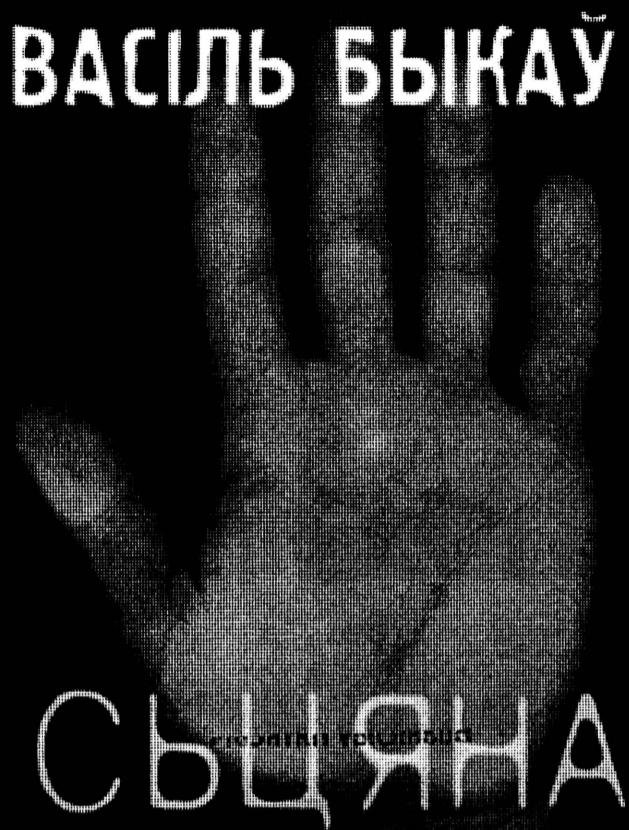
ПОЛЬСКАЯ КАРТАГРАФІЯ

Першую географічную інфармацыю пра польскую землі мы знаходзім у Пталемея ў 2 стагодзідзі да нашай эры, і тычылася гэтая інфармацыя пасялення Calisia (Каліш). Самая старая зь вядомых сёньня картаў, распрацаваная й створаная ў Польшчы, была выкананая Бэрнардам Вапоўскім ў 1526 годзе.

Славутымі дасягненнямі польскай картаграфіі з'яўляюцца: так званая «Інтэнданцкая карта» Польскага Каралеўства, падрыхтаваная ў 1815-1830 г., Географічна-статыстычны атляс Польшчы Эўгенішо Ромэра 1916 году, а таксама распрацаваная ў 1918-1939 г. Вайсковым географічным інстытутам карта краіны ў маштабе 1:100 000. Выданыя гэтай карты лічыцца адным з найлепшых у картаграфічным съвеце.

Пасля Другой сусветнай вайны польская картаграфія была падпрацаваная вайсковым патрэбам. Для цывільных патрэбай

выдаваліся толькі спрошчаныя карты. Маладаступнымі былі карты іншых краін і іншых частак сусвету. У апошнія некалькі гадоў польскі чытак мае магчымасць выбраць сярод соцен новых картаў розных рэгіёнаў Польшчы і Эўропы, выкананых у самых розных маштабах і з рознымі малюнкамі. Надзвычай дынамічна пачала разьвівацца ўся картаграфічна «прамысловасць» па выданыя картаў турыстычных раёнаў і зустрэчай сярод беларускіх сталіц, разам з супраджалынімі да іх даведнікамі. З'явілася некалькі выдавецтваў, якія спэцыялізуюцца на картаграфіі ў выданыя падобных даведнікаў. Своесаблівым «вынікам дзеянасці» сучаснай польскай картаграфіі з'яўляе

Каб замовіць новую кнігу прозы Васіля Быкава «Съцяна», трэба 68.000 (кошт выдання) + 20.000 (паштовыя выдаткі) пералічыць на рахунак: БГФ «Наша Ніва» р/р 3015201930039 «Гарант» філія АКБ «Поіск» г. Менску, Код 987.

Не забудзьцеся на паштовай квітанцы ў сэкторы «Для пісьмовага паведамлення» укажаць назуву кнігі й Ваш дакладны паштовы адрес і, калі ёсьць, тэлефон.

КНІП – ПОШТАЙ

Каб замовіць патрэбную Вам кнігу, неабходна пазначаную суму плюс суму за перасылку праз пошту пералічыць на наступныя рахунак: БГФ «Наша Ніва» р/р 3015201930039 «Гарант» філія АКБ «Поіск» г. Менску, Код 987.

№ Аўтар і назва

Не забудзьцеся на паштовай квітанцы ў сэкторы «Для пісьмовага паведамлення» указаць назуву кнігі й Ваш дакладны паштовы адрес і, калі ёсьць, тэлефон.

Звязанты можна праз пошту: 220085 Менск, а/с 5, Віталь Супрановіч.

кошт перасылкі

1 Гарт. З успамінаў пра Саюз Беларускіх Патрыётаў.	60.000	16.000
2 А.Лукашук. Філістівік. Віртаны нацыяналіста.	28.000	12.000
3 А.Цывіківіч. «Западнорусізм». Нарысы з гісторыі грамадзкай мыслі на Беларусі ў 19 і пачатку 20 в.	40.000	16.000
4 І.Адзіралович. Адвучных шляхам. Даstryльдзіны беларускага сవетапогляду.	10.000	10.000
5 Е.Ширяев. Русь Белая, Русь Чёрная и Літва в картах.	40.000	12.000
6 М.Говард. Сучасная культурная антропалогія.	25.000	16.000
7 У.Ла. Бар. Асабістасць з псыхалагічнага пункту гледжання.	12.000	10.000
8 Дх.Эйчанс. Гаваркін істоты. Уводзіны ў псыхалігістыку.	10.000	12.000
9 Што такое парайнальнае літаратуразнаўства.	25.000	12.000
10 Б.Фэйган. Уводзіны ў археалёгію.	10.000	12.000
11 Дх.Любарскі. Гістарычны ўводзіны ў філозофію навукі.	20.000	12.000
12 Ж.Дзюрасоль. Эўропа з 1815 году да нашых дзён.	15.000	16.000
13 Ф.Брэтон. Выбух камунікаціі.	20.000	12.000
14 Ж.Эрш. Філзофскае здумленне.	30.000	12.000
15 Ш.Дэбаш. Уводзіны ў палітыку.	30.000	16.000
16 К.Рын. Дэмакраты і этычнае жыццё.	25.000	10.000
17 Дж.Бэрдшоў. Эканоміка. Ч1: Мікразканоміка. Дапаможнік для студэнтаў.	45.000	20.000
18 Фрагменты (філозофії, культурылігі, літаратуры) №2(97)	40.000	20.000
19 Кройка. №1, 1994	45.000	12.000
20 Кройка. №1, 1996	55.000	12.000
21 В.Кіпель. Беларусь ў ЗША	15.000	16.000
22 М.Грыгор'еў. Войска ВКЛ ад Сасаў да Касцюшкі.	20.000	10.000
23 Т.Сапач. Восень.	10.000	6.000
24 А.Глебус. Толькі не гавары маёй маме.	30.000	16.000
25 А.Глебус. Скрыжаванье.	10.000	6.000
26 Э.Сміт. Нацыяналізм у дваццатым стагодзьдзі.	15.000	12.000
27 Беларускі вайсковы строй і зброя.	20.000	6.000
28 Беларускі рок-н-рол.	10.000	6.000
29 П.Бэрк. Рэнэсанс.	25.000	12.000
30 Ю.Штайнер. Эўрапейская дэмакраты.	25.000	20.000
31 Э.Тэрборн. Эўропа сέньня і заўтра(1945-2000).	32.000	16.000
32 А.Дэні. Гісторыя эканамічнай думкі.	70.000	24.000
33 Я.Найдзок. Беларусь учора і сёняня.	30.000	12.000
34 В.Гапоненка, Іван Яркоўскі. У пошуках гармоніі сусвету.	10.000	6.000
35 А.Ятусевіч. Слоўнік зоапазыталаўгічных тэрмінаў.	20.000	10.000
36 Ніл Гліевіч. Любоў прасветлая.	35.000	12.000
37 С.Станкевіч. Русіфікацыя беларускіх мовы ў БССР і супраць русіфікацыі народу.	10.000	6.000
38 Г.Сяргянік. Беларуская навуковая тэрміналёгія. Бібліёгія.	10.000	10.000
39 Ніл Гліевіч. Талісан.	15.000	10.000
40 А.Дэні. Маленкі МАСКОУСКА-БЕЛАРУСКІ слоўнічак.	10.000	6.000
41 Л.Міранчык. Сынвельям ценем Адама Міцкевіча.	10.000	6.000
42 Рэформа беларускага правапісу 1933 года.	6.000	6.000
43 Ул.Арлоў. Адкуль наш род.	85.000	15.000
44 Я.Запруднік. Беларусь на гістарычных скрыжаваньях.	55.000	16.000
45 Новы Запавет.	65.000	16.000
46 Каралеўства Беларусь: Посткаляніальная культура.	105.000	15.000
47 А.Лукашук. «За кілучай чэкіцкай работай».	50.000	12.000
48 Канвэрс съмерці.	200.000	20.000
49		
50		
51		
52		
53		
54		
55		
56		
57		
58		
59		
60		
61		
62		
63		
64		
65		
66		
67		
68		
69		
70		
71		
72		
73		
74		
75		
76		
77		
78		
79		
80		
81		
82		
83		
84		
85		
86		
87		
88		
89		
90		
91		
92		
93		
94		
95		
96		
97		
98		
99		
100		
101		
102		
103		
104		
105		
106		
107		
108		
109		
110		
111		
112		
113		
114		
115		
116		
117		
118		
119		
120		
121		
122		
123		
124		
125		
126		
127		
128		
129		
130		
131		
132		
133		
134		
135		
136		
137		
138		
139		
140		
141		
142		
143		
144		
145		
146		
147		
148		
149		
150		
151		
152		
153		
154		
155		
156		
157		
158		
159		
160		
161		
162		
163		
164		
165		
166		
167		
168		
169		
170		
171		
172		
173		
174		
175		
176		
177		
178		
179		
180		
181		
182		
183		
184		
185		
186		
187		
188		
189		
190		
191		
192		
193		
194		
195		
196		
197		
198		
199		
200		
201		
202		
203		
204		
205		
206		
207		
208		
209		
210		
211		
212		
213		
214		
215		
216		
217		
218		
219		
220		
221		
222		
223		
224		
225		
226		
227		
228		
229		
230		
231		
232		
233		
234		
235		
236		
237		
238		
239		
240		</

Аляксандар Антончык

РОДНЫ КРАЙ

Пасярод балот і пушчай,
Уздоўж дарог, што імача ў Русь,
Міх Дняром і Бугам сінім.
Ляжысь край мой Беларусь.

На яго раўнінах вольных
Нівы хлебныя шумяць,
Туману блакітных хмары
У далінах ціхі сцягіць.

Зельнікоўцоў ў поясах травы
Цішыня, спакой кругом,
Толькі ветрык пляхавы
Песны ў небе залатом.

Сонца сынле хмежнай прымні
На духмянныя палеткі.
П'юць чароўні водар лята
З асалодай травы і кветкі.

Жыцьцю радующа ў рыбкі
У пракаладзе съветльны рэк,
У акіян нясыну воды
З году ў год і з веку ў век.

У гаях, барах цяністых
Німа ліку галасам.
Салау, шпакі, сініцы
Гім съявіваюць тут і там.

Гім съявіваюць лесу, небу
Лугу, сонечку з вадю,
Усё зямліцы нашай любій,
На якой жывём з табою.

Зыміцер Бартосік

ГОМЕЛЬСКАЯ РЭСТАРАННАЯ

Канстанцін Залатых

Заўтра ты ізноў ляціш
Праз Сант'яга на Парыж,
Я падчу зноў праз Гайнайскую ў Варшаву.
Усё раздзеяць нам дорыч' лес
Для візіты вольных дэён,
Разыходзіцца ўсё далені нашы справы.

Толькі места ёсць куды
Праз інші і гады
Мы віртацца не адночы будзем, дружа.
Горад нашых першых спраў,
Што калісці нас зъязвай
Па руках, па думках, а, можа, і па душах.

Не за понтам і грашам,
За кішыцамі рванулы мы.
Быя баянія спазынца — моў, пары ўжо.
Пакідаць дамы бацькоў,
Як засенас кубло,
Нават толкам у мітусі не разыўтаўшысь.

Ужо ня граэлі нас агні,
Што зыкіці ўдалечыні.
І заве ўсё щычынливай замяталі
Наши дайней съяды
Па дварах тых, дзе кілі
Наши першыя няудалыя хаканы.

Парк шляхетнае пары,
Што сышу да нас нібы
Са старых гравор Напалеона Орды.
Дзе ў прысадах мо, як знаць,
Даунім рэхам інш гучыць
Наших першых песен першыя акорды.

Баянівны да пазна,
Слюдич першага віна
І гаркота першай ў рослачы зацяжкі
Не зынкаюць ў прорве ЧАС,
Усё маціні гукаюць нас,
І чым дaleй, ты больш вяртаныне будзе цяжкім.

Ды на съяхіне струнны звон,
І квітніць каштанам зноў
Ад Палаца і да вуліцы Лабеды.
Там, дзе некалі расці
Неблагі пацаны
Усё чакаючы чыасылавага білету.

І я думаю, што ўгод,
Калі свой страшны акорд
Нам зайграе ведер самай лютай съюзкі,
Самі верніца туды,
У горад вечнай цепліні
Наши мары, наши думкі, наши души...

Тацяна Барысава

ЗА ВАКНОМ

За вакном дагарае Сонца,
Як згарае мae жыцьцё.
Прада мной і з мною бласконісць —
невымернае небъіцце.
Я пайду назаўжды калісць,
дзе німа нікіх дарог.
Памалось, каб заўсёды літасць
да Айныя быў пане-Бог.
Як пакуты Хрыста-Збавіцеля
Кроў і съёсы яе пралітая
насущана міне бяляй.
За вакном дагарае Сонца,
залацішчы промні шле.
Як Алонаш Абаронцы
адбіваліся яны на скеле.

Аляксей Бацюкоў

Не, я на дробязь, я на
Пыл,
Мне гэты край даў імя
Сын.
Разам з вамі такі ж я хмяльны
Зноў,
А дя роднай зямлі усе мы —
Боль.
Мы для этых нябёс жмэні шчайу,
Плен.
Дай жа моцы мне, Бог, каб на стаў я
Праклён.

Тацяна Будовіч

Заўтра ты атруціш блазна,
Што жыве ў душы май.

Грамадфон.

СТАРОНКА ВЕРШАВАНАГА РАДКА

Ала Кажэра

НА ВЕЧАРЫ БЕЛАРУСКИХ БАРДАЎ

Прад ноччу сымбалія замнога,
Лунаюць цені ад падкоў,
Тут пасялілася трывога
І абняла ўсіх любоў.

З бусыліным болем песьні бардаў
Хаваюць страйкавы імпэц,
Да з п'яной зьдзеклай пагардай
Па заластае паз.

У эмроку сінімі кругамі
Ахварыны цыгарэты дым,
Мы пад съяўтвымі абразамі
Карын Алесевых стаім.

Ільля Кірсанай

НАМ

Яны нам казалі: «БОЛЕЙ
Ні траба съяўгі свабодных,
Ні траба музыкальных мовы
І намераў вашых лагоды!»
Яны нам ка жахуць: «НЕЛЬГА!
Уздымаць высокія голавы,
Уздымаць за Волынскую кубік!
І позіркі міа дамыслові!»
Яны ячыкожаць: «МАУЧАЦІ!
Ціхенка, пакуль шыч жывыя!
Ціхенка, бо ёсьць у вас дзеткі.
Не каты мы, але я ні съяўтва!»
Але нам зэмелька шэпчы:
«Хопіць агдзі хаваці!
Бірэць ў руку каменны!
НАМ БОЛЕЙ НЕЛЬГА МАУЧАЦІ!»

Андрусь Клікуноў

Ціха дохджык царушыць па гэмысу,
Ахінае душу дайней МРОЙЯ:
Вельзірныя кірні шашы
Паглыняюць ўсі, маніні волій,
Гіркі волій, бяззменжай ад жалю.
Зачыняюць морынія шашы...
Дохджи царушыць на краты, за краты,
На зорзінчынельных кіркіх скрыжаваныні,
На МАЁ ТВАЕ пакараныне;
Пакараныне з адвечнага болю,
З хвейных мар, што ўжыць патанупі,
З съяўтвіні душ, што навекі паснупі,
З словаў сябры, якіх не признані.
З ясныхы зынчыкаў, якія сканалі.

Яўхім Корчак

ГУБЭРНСКІ ГОРАД

Губэрнскі горад..
Зірочны часы...
Зігяднелі люд
на плошчы прывакзальнай,
Жанчыны
нежаноцкае красы,
і музык
ніяленія зраніна.

Сядро матораў —

гучы рускі мат

Шматлаворавай

дайней падубовы.

І спілы рых:

«Эй, убераце зад!»

Гучыць як самык

прыстойнай тут словы.

Губэрнскі горад...

Гэта — як ярмо,

Што ўбіта ў лоб

той прывакзальнай плошчы,

Справядзіле бальмо,

Дзе нач і дзен

фантомуў-коней пошчак.

Вы кажаце,

что ўсіды ўжо асфальт,

Машын замежных

белой, чым на Усходзе.

Вядомасе ў неміца

«es ist kalt!»

Гучыць як «бл...»

ту пры любой пагодзе.

Ну досьці пра надвор'е і пра тых,

Што ўжо ўжыць сабе падбудавалі.

Губэрнскі горад, у вачах тваіх

Самоты мала. Значна больш — «печали»...

Так ведаеш, якаха,

Зоры ўсіх сцягів

зіркініяў

</

Эўрапейская Сацыяльная Хартыя*

Частка III Артыкул 20

Абавязкі

1. Кожны з Дамоўных бакоў абавязваеца:
 а) разглядаць Частку I гэтай Хартыі як дэкларацыю мэтаў, дасягнення якіх яна будзе дамагацца ўсімі неабходнымі сродкамі ў адпаведнасці з уступным пунктам вышэйпамяшаным Часткі;
 б) лічыць, што абавязковую сілу для яго маюць як найменш пяць з сямі наступных артыкулаў Часткі II гэтай Хартыі: артыкулы 1, 5, 6, 12, 13, 16 і 19;
 с) за выключэннем артыкулаў, абраных ім у адпаведнасці з папярэднім падпунктам, лічыць, што абавязковую сілу для яго мае такая дадатковая колькасць артыкулаў альбо пунктаў Часткі II гэтай Хартыі, якую ён абрэз, пры гэтым агульная колькасць абавязковых для яго артыкулаў і пунктаў мусіць складаць не менш за 10 артыкулаў альбо 45 пунктаў, што маюць лічбавае значанне.

2. Артыкулы альбо пункты, абраны ў адпаведнасці з падпунктамі «б» і «с» пункта 1 гэтага артыкула, паведамляюцца Дамоўным бокам Генэральному сакратару Рады Эўропы пад час здачы на захаванне ратыфікацыйной граматы альбо дакумэнта альбо ухвале.

3. Кожны з Дамоўных бакоў можа ў далейшым заявіць праз паведамленне Генэральному сакратару, што ён прымае за маючыя для сябе абавязковую сілу любыя іншыя артыкулы альбо любыя іншыя пункты, якія маюць лічбавае значанне, Часткі II Хартыі, якія ён яшчэ не прыняў у адпаведнасці з палажэннямі пункта 1 гэтага артыкула. Такія прынятые ў далейшым абавязкі разглядаюцца як неад'емная складовая частка ратыфікацыі альбо ухвалы ю набываюць такую саму сілу, пачынаючы з трыватага дня пасль даты паведамлення.

4. Генэральны сакратар Рады Эўропы паведамляе ўсім урадам, якія падпісалі Хартыю, і Генэральному дырэктуру Міжнароднага бюро працы пра кожнае паведамленне, якое ён атрымаў згодна з гэтай Часткай Хартыі.

5. Кожны з Дамоўных бакоў мае систэму працоўнай інспекцыі, якая адпавядае ягоным нацыянальным умовам.

Частка IV Артыкул 21

Даклады адносна прынятых палажэнняў Дамоўных бакоў раз на два гады накіроўваюцца Генэральному сакратару Рады Эўропы даклад, форма якога вызначаецца Камітэтам міністраў, адносна ўжывання прынятых імі палажэнняў Часткі II Хартыі.

Артыкул 22

Даклады адносна палажэнняў, якія не былі прынятыя
 Дамоўны бок працэ адпаведныя прамежкі часу, паводле просьбы Камітету міністраў накіроўваюцца Генэральному сакратару даклады адносна палажэнняў Часткі II Хартыі, якія не былі прынятыя імі пра ратыфікацыі альбо ухвале, ці робяць гэта працэ наступнае паведамленне. Камітэт міністраў з пэўнай перыядычнасцю прызначае, адносна якіх палажэнняў запрошваюцца таяк даклады і ў якой форме яны падаюцца.

Артыкул 23

Накіраваныя копіі
 1. Кожны з Дамоўных бакоў накіроўвае копіі сваіх дакладаў, згаданых у артыкулах 21 і 23, тым са сваіх нацыянальных арганізацыяў, якія зьяўляюцца чальцамі такіх міжнародных арганізацыяў працадаўца і працоўных, якія запрашаюцца, каб быць пададзенымі ў адпаведнасці з пунктам 2 артыкула 27 на паседжаннях Падкамітету Урадавага сацыяльнага камітету.

2. Дамоўны бак накіроўваюцца Генэральному сакратару любыя заўгары на згаданых дакладах, атрыманыя ад гэтых нацыянальных арганізацыяў, калі гэтыя арганізацыі просьці пра гэта.

Артыкул 24

Разгляд дакладаў
 Даклады, накіраваныя Генэральному сакратару ў адпаведнасці з артыкуламі 21 і 22, разглядаюцца Камітэтам экспертаў, у распараджэнні якога знаходзяцца таксама любыя заўгары, якія накіроўваюцца Генэральному сакратару ў адпаведнасці з пунктам 2 артыкула 23.

Артыкул 25

Камітэт экспертаў
 1. Камітэт экспертаў складаецца на больш чым

з сямі чальцоў, якіх прызначае Камітэт міністраў са спісу працаваных Дамоўнымі бакамі незалежных экспертаў, якія вядомыя сваёй бездакорнай сумленнасцю ѹ зъяўляюцца прызнанымі спэцыялістамі ѹ міжнародных сацыяльных пытаннях.

2. Чальцы Камітetu прызначаюцца тэрмінам на шэсць гадоў. Яны могуць прызначацца на новы тэрмін. Аднак тэрмін паўнамоцтваў двух чальцоў, якія будуць вызначаныя пры першым прызначэнні, сканчаеца пра чатыры гады.

3. Чальцы, тэрмін паўнамоцтваў якіх сканчаеца пасля першапачатковага перыяду ѹ чатыры гады, вызначаюцца паводле лёсананія Камітетам міністраў адразу ж пасля першага прызначэння.

4. Чальцоў Камітetu экспертаў, прызначаны для замішэння чальца, тэрмін паўнамоцтваў якога як сончыўся, займае гэту пасаду да сканчэння тэрміну паўнамоцтваў сваго папярэдніка.

Артыкул 26

Удзел Міжнароднай арганізацыі працы

Міжнародная арганізацыя працы запрашаеца прызначаюцца прадстаўніка для ўдзелу ѹ якасці кансультанта ѹ працы Камітetu экспертаў.

Артыкул 27

Падкамітэт Урадавага сацыяльнага камітetu

1. Даклады Дамоўных бакоў да заключэнні Камітetu экспертаў прадстаўляюцца да разгляду Падкамітету Урадавага сацыяльнага камітetu Рады Эўропы.

2. У Падкамітэте уваходзіць па адным прадстаўніку ад кожнага Дамоўнага боку. Ён запрашае ня больш за дзве міжнародныя арганізацыі працадаўцаў і ня больш за дзве міжнародныя арганізацыі працоўных накіроўваецца на ягоныя паседжанні сваіх назіральнікаў, якім надаецца кансультатыўны статус. Акрамя таго, ён можа прыцягваць да кансультатыўнай больш за двух прадстаўнікоў міжнародных няўрадавых арганізацыяў, якія маюць кансультатыўны статус пра Радзе Эўропы, па пытаннях, на якіх гэтыя арганізацыі найбольш кампетэнтныя, таіх, да прыкладу, як сацыяльны дабрабыт ды эканамічна ѹ сацыяльная абарона сям'і.

3. Падкамітэт падае Камітetu міністраў даклад, які ўтрымлівае зробленыя ім высновы, і прыкладае да яго даклад Камітetu экспертаў.

Артыкул 28

Кансультатыўная Асамблея

Генэральны сакратар Рады Эўропы перадае Кансультатыўнай Асамблее заключэнны Камітetu экспертаў. Кансультатыўная Асамблея выказвае сваё меркаванне адносна гэтых заключэнняў Камітetu міністраў.

Артыкул 29

Камітэт міністраў

Камітэт міністраў большасцю ѹ дзве траціны галасоў з тых, якія маюць права засядзіць ѹ Камітэце, можа на аснове даклада Падкамітету ѹ пасля кансультатыўнай Асамблей даваць кожнаму з Дамоўных бакоў любыя неабходныя рэкомэндациі.

Частка V

Артыкул 30

Адхіленне ад выканання абавязкаў ў выпадку вайны альбо нацыянальной пагрозы

1. У выпадку вайны альбо іншай нацыянальнай пагрозы для жыцця нацыі, любы Дамоўны бок можа зрабіць заходы да адхілення ад сваіх абавязкаў па гэтым Хартыі ў памеры, дакладна неабходным у дадзеных становішчах, пры ўмове, што таякі заходы не супярэчачаюць іншым яго абавязкам паводле міжнароднага права.

2. Любы Дамоўны бок, які скарыстаў гэтае права на адхіленне ад прынятых на сябе абавязкаў, у належнай тэрміні вычарпальна інфармуе Генэральны сакратар Рады Эўропы пра прынятые заходы ѹ прычыны, зь якіх яны былі ўзяты. Ён таксама мусіць інфармаваць Генэральны сакратар па праце Рады Эўропы пра то, што ѹ дачыненіні да адной ці неалькіх тэртыорыяў, на якіх ён адпаведнасці з пунктам 2 гэтага артыкула было пашыранае дзеяніе Хартыі, ён прымае за маючыя абавязковую сілу любы артыкул ці пункт, якія маюць лічбавае значанне, якія ён яшчэ не прыняў ѹ дачыненіні да гэтай тэртыорыі альбо тэртыорыяў. Такія прынятые на сябе ѹ далейшым абавязкі разглядаюцца ѹ якіясь складавай часткі першапачатковай заявы ѹ дачыненіні да гэтай тэртыорыі альбо пунктаў па-ранейшаму ўваходзіць выбраныя Дамоўными бакамі артыкулы, якія адносяцца да ліку тых, пра якія адмысловыя згадваюцца ў падпункце «б» пункта 1 артыкула 20.

3. Генэральны сакратар інфармуе іншыя Дамоўныя бакі ѹ Генэральнага дырэктуру Міжнароднага бюро працы пра ўсе паведамленні, атрыманыя ў адпаведнасці з пунктам 2 гэтага артыкула.

Артыкул 31

Абмежаваны

1. Выкладзеныя ѹ Частцы I праўныя прынцыпы, калі яны ёнтыктыўна праводзяцца ѹ жыццё, і іхнае практичнае ажыццяўленне, як гэта пра-

дугледжанае ѹ Частцы II, ня могуць падпадаць пад нікія абмежаваны, акрамя пазначаных ѹ Частках I і II, за выключэннем абмежаванняў, усталяваных законам і неабходных у дэмакратычным грамадстве дзеля абароны правоў і свабодаў іншых асобаў альбо абароны грамадзкіх інтересаў, нацыянальнай бяспекі, здароўя насельніцтва альбо маральнасці.

2. Абмежаваны, якія дапускаюцца ѹ гэтай Хартыі ў дачыненіні да прызнаных ѹ ёй правоў і абавязкаў, не падлягаюць ужыванню дзеля іншых мэтаў абароны асобаў альбо абароны грамадзкіх інтересаў, нацыянальнай бяспекі, здароўя насельніцтва альбо маральнасці.

Артыкул 32

Дачыненіні паміж Хартыяй і ўнутраным правам альбо міжнароднымі пагадненіні

Палажэнны гэтай Хартыі не супярэчачаюць палажэнням унутранага права, двухбаковых альбо шматбаковых дамоваў, канвенцыяў альбо пагадненін, якія ўжо маюць сілу альбо могуць мець сілу, і якія будуць больш спрыяльнымі для асобаў, што знаходзяцца пад абаронай.

Артыкул 33

Выкананыне палажэнняў Хартыі праз калектыўныя дамовы

1. Дзяржавы-удзельніцы, у якіх палажэнны пунктаў 1, 2, 3, 4 і 5 артыкула 2, пунктаў 4, 6 і 7 артыкула 7 і пунктаў 1, 2, 3 і 4 артыкула 10 Часткі I гэтай Хартыі замацоўваюцца звычайна ў дамовах, якія заключаюцца паміж працадаўцамі або арганізацыямі працадаўцаў – з аднаго боку, і арганізацыямі працоўных – з другога, альбо звычайна ажыццяўляюцца іншымі чынам, чым праз закон – могуць прыміць на сябе абавязкі, якія вынікаюць з гэтых палажэнняў, і гэтыя абавязкі разглядаюцца як выкананыя, калі дзеяньне гэтых палажэнняў праз пасярэдніцтва такіх дамоваў альбо іншым чынам пашыраецца на пераважную большасць зацікаўленых працоўных.

2. Дзяржавы-удзельніцы, у якіх гэтыя палажэння звычайна замацоўваюцца ў заканадаўчым парадку, таксама могуць прыміць на сябе абавязкі, якія вынікаюць з гэтых палажэнняў, і гэтыя абавязкі разглядаюцца як выкананыя, калі дзеяньне гэтых палажэнняў праз пасярэдніцтва закону пашыраецца на пераважную большасць зацікаўленых працоўных.

Артыкул 34

Тэртыорыяльнае прыміненне

1. Гэтая Хартыя прыміненца да тэртыорыі метраполіі кожнага з Дамоўных бакоў. Кожны ўрад, які падпісаў Хартыю, можа пры падпісанні альбо здачы на захаванне ратыфікацыйной граматы альбо дакумэнта альбо ухвале накіраваць на імя Генэральнага сакратара Рады Эўропы заяву з пазначэннем тэртыорыі, якую дзеля гэтых мэтаў варта разглядаць у якасці тэртыорыі метраполіі.

2. Любы з Дамоўных бакоў можа пры ратыфікацыі альбо ухвале гэтай Хартыі альбо ў любы іншы час пасля гэтага накіраваць на імя

КГБ па-НЯМЕЦКУ: ШТАЗІ

Лёгкін са старонкі 1.
— Мы прадстаўляем інтарэсы рабочага чалавека. Гэта была галоўная задача, ускладзеная на нас парламэнтам, і мы яе заўсёды імкнуліся выконваць. Гэтага не заўсёды было лёгка дасягнучь, даводзілася працаўца ў цяжкіх умовах. І ёсё ж, таварышы! Шаноўныя члены парламэнту! Мы падтрымлівалі надзвычай цесны кантакт з працоўнымі.

Замест аплядымсэнтаў грымнуў съмех. Усе ведалі, пра які «цесны кантакт з працоўнымі» гаварыў Мільке. Праз чатыры дні пасля падзення Бэрлінскай сцяны немцы съмяяліся над чалавекам, якога больш за ёсіх баяліся і ненавідзелі ва ўсходній Нямеччыне.

Нямецкія ўлады і розныя незалежныя арганізацыі падышлі да дзеянасьці Штазі гэтаксама як да насыцкага мінулага: было вырашана адкрыць як мага болей інфармацыі шырокаму грамадству, уягнучь людзей у гэтыя працэсы. (Гэта досьвед апошніх траціні стагодзьдзя.) Адразу пасля вайны пра мінулае ў Нямеччыне не гаварылі, яго імкнуліся забыць, спрабавалі жыць, як быццам яго не было. Многія ў Нямеччыне лічаць, што працэс дэнацыфікацыі даў вынікі толькі ў 70-я гады, калі аднавілася публічная дыскусія пра часы нацызму.

У канцы 1991 году Бундэстаг прыняў «Акт аб дакумэнтах міністэрства дзяржбяспекі», які вызначыў накірункі працы. Была ўведзеная пасада Фэдэральнага камісара Архіва дзяржаўнай службы бяспекі бытой ГДР, якую ўзначаліў вядомы ў ГДР пастар Ёхім Гаўк. Штат камісіі склаў 3.200 чалавек — архівісту, дасылдчыкаў, юрыстаў. Аддзел архіваў камісіі займаеца захаваннем і апрацоўкай дакумэнтациі. Праз Інфармацыйны аддзел ахвяры маюць доступ да сваіх спраў, сюды адрасуюцца запыты судоў і іншых дзяржаўных установаў. У адукацыйна-дасылдчым аддзеле вывучаюць структуру, мэтады, апэратыўную дзеянасць Штазі.

За апошнюю восем гадоў пабачылі съвет дзесяткікнікі, ад афіцыйных публікацыяў дакумэнтаў, журналісткіх расыследаванняў і акадэмічных манографій да музейнай усходніх немцаў (які ахвяраў, гэтак і калібартаў Штазі). Сёньня агульная колькасць публікацыяў і книжных выданняў на гэту тэмку вымяраеца тисячамі назоваў.

Тым не менш, у Нямеччыне лічаць, што апрацоўка дакумэнтаў Штазі ёсё яшчэ ў пачатковай стадыі. За камуністычным часам у архівах Штазі, раскіданых па ўсёй Усходній Нямеччыне, былі сабраныя нятысячы, а мільёны дакумэнтаў. Нямецкі пісьменнік-дисыдэнт Стэфан Гэйм адзначыў з гэтае нагоды: «Наўрад ці калі-небудзь які-небудзь гістарычны пэрыяд быў так шырокі і дасканала дакумэнтаваны, як сорак гадоў ГДР яе сакрэтнай паліцыяй».

ІНВЕНТАР САЦБУДАЎНІЦТВА

... Тут, у нюренберскім архіве асабліва востра адчуваеш, што папера ёсьць працягнутам культуры, які ня так проста зьнішчыць. Дакумэнты палілі, кідалі ў паперадрабілкі, але магутнасць не хапала, і стала ясна, што ёсё тэксты не спаліць, не ператрущыць, не разъязьці па ветры — час Штазі катастрофічна скрачаўся. І тады прыйшоў загад — ірвак.

Попел, як і старонкі, прапушчаныя праз паперадрабілнікі, машыны, не падлягаюць аднаўленню. Аднак чалавечыя руки, нават калі гэта руки гэбістатаў, ня надта дасканалыя ў справе зыншчэння сълядоў — парванае можна склеіць. Такіх рукавірных ахвяроў набралася 5.650 мяшоў. А адзін меж набівалі калія 6000 старонак дакумэнтаў.

Памеры Штазі даюць пэўнае ўяўленне пра маштаб задачаў гісторыкаў. Бюджэт ГДР у апошні год яе існаванні выдаткаў Штазі 3,6 мільярды марак, або 1,3% нацыянальнага бюджету. У гэтым жа годзе Штазі праводзіла інвентарызацыю. Паводле яе, Штазі мела: 18.000 кватэр, 1.262 офісы, 1.181 сакрэтную навучальную базу і схованку, 14 гатэляў, 305 дамоў адпачынку, 99 спартовых комплексаў, 67 мясцовых камандных пунктаў і пунктаву сувязі, уласны штапіт і рэабілітацыйны цэнтар ва ўсходнім Бэрліне.

Штазі належала 12.093 аўтамабілі, 5.450 грузавікоў і аўтобусаў, 124.504 рэвалвэрэ

і пісталеты, 76.592 аўтаматы, 3.611 снайперскія вінтоўкі, 1.215 кулямётаваў, 3.537 адзінак супрацьтанкавых узбраенняў.

У гэтым сэпісе няма самалётаў, верталётаў, падводных лодак і баявых караблёў, але Штазі, безумоўна, мела доступ і магла карыстацца ўсімі наяўнымі ў краіне сродкамі барацьбы за сацыялізм.

Прыведзены пералік — толькі жалеза, як на кампьютарным жаргоне называюць мэханічную частку кампьютара. Прыводзяць у дзеянне, запускаюць, ажыўляюць усе органы таталітарнага цмока людзі — іх называюць «кадры».

ПІРАМІДА НС

... Я хадзіў па калідорах архіву, гутарыў з супрацоўнікамі, разглядаў шматкі з тэкстамі і нават нотамі, пасправаваў падняць адзін меж: ён важыў калія пуду. Мне патлумачылі, што вага залежыць ад таго, як старавана парвацая папера: чым драбней, тым цяжэй. Ёсьць старонкі, парваныя праста напалам, ёсьць — на дзесяткі шматкоў. Рэкорд — аркуш, склеены з 98 ахрыўкаў. Я спытаўся, што было на тым аркушу, чаму яго ірвалі так старана, мэтадычна, карытліва, чаму так не хацелі, каб яго пабачыла чужое вока, што хавалі і чаго баяліся больш за ёсё?

Гэта быў съпіс, сказали мне, два з паловай дзесяткі прозывішчаў.

— Якіх прозывішчаў? — спытаўся я.

— «ЭНЭСАУ» — быў адказ. Паводле дакумэнтаў, у Штазі налічвалася каля 91 тысячу штатных супрацоўнікаў. Яны працеваўлю ў цэнтральным апарате ў Бэрліне, у пятынаццаці рэгіональных цэнтрах і ў некалькіх сотнях мясцовых кантораў Штазі. Гэта кадравыя афішэры і ўнтырафіцэры, службоўцы, для якіх Штазі была афіцыйнам месцам працы.

Іх вачыма, рукамі, вушамі былі «ІМ» — так ў нямецкай мове гучыць скрачэнне «неафіцыйны супрацоўнік» (ЭНЭС), як называлі агентаў у ГДР. Паводле адных крыніц, 109 тысячаў немцаў шпіёнілі за суграмадзянамі на час падзення Бэрлінскай сцяны, іншыя прыводзяць лічбу ў 180 тысячаў — 1% насельніцтва. (У друку сутракаеца і лічба 300 тысячаў.)

НС перадавалі свае дзяясенні прыкладна 12 тысячам штатных супрацоўнікаў. На аднаго афіцэра прыпадала калія 12 ЭНЭСАУ на раённым узроўні і калія 3-5 на больш высокім узроўні управаў.

Апроч ЭНЭСАУ, існавалі так званыя «агульныя супрацоўнікі», АЭСы, якія давалі толькі падліску аб неразгалошванні. Інструкцыі Штазі вызначалі розынцу паміж ётymi дзіўюма катэгорыямі агентаў наступным чынам: «АЭСы звычайна дзейнічаюць з меншай сакрэтнасцю, чым ЭНЭСы». Паколькі контакты з АЭСамі звычайна не дакумэнтаваліся, дакладней інфармацыя пра тое, колькі нямецкіх грамадзянаў мела сувязь са Штазі ў такай форме, не існуе.

Пасля вярбоўкі ЭНЭС мусіў падпісаць афіцыйную заяву, на якой браў ававязак заўсёды падтрымліваць Штазі, нават у справах супраць сваякоў і блізкіх сяброў.

Прыкладна палова ЭНЭСАУ працеваўала пад кіраўніцтвам цэнтральнага апарату, а другая палова — на мясцовыя філіі Штазі. Насуперак распаўсюджанаму меркаванню, ЭНЭСАУ выбірала сама Штазі, дабраахвотнік амаль не прымалі. Штазі перш за ёсё цікалі асобы, найбольш карысныя зь яе пункту гледжання, зусім не ававязкова найбольш палітычна ляйльныя. Каштоўнага кандыдата часам вырошчвалі на працы некалькіх гадоў. У падручніках Штазі згадваюцца трох асноўных вэрбовачных тэхнік: аплязцы да палітычных і іззялігічных перакананняў, прапанава фінансавых альбо іншых выгодоў; у якасці апошняга сродку — шантаж.

Для падручнікаў: у 1989 годзе, пасля краху ўлады КПСС у Літве, у Вільні апублікавалі некаторыя сакрэтныя дакумэнты КГБ, у іх ліку інструкцыі, фармуляры, анкеты. Стандартная анкета агентаў асведамляльніка складалася з 29 параграфаў. Апроч біяграфічных звестак, афіцэр-вэрбоўшчык, які запаўняў анкету, мусіў напісаць адказы на шэраг пытанняў, у тым ліку падрабязна выкладаць мэту вэрбоўкі. Аднак, паколькі справа была пастаўленая на паток, дык для зручнасці ў падрадкоўніку дробным шрыфтам

прыводзіліся тыповыя адказы. Параграф нумар 23 «Завэрбаны» прадугледжваў наступныя варыянты працы: «на патрыятычнай глебе, з выкарыстаннем кампраматэрыялаў, з варожага асяроддзя». Пытанне нумар 24 «Супрацоўніца пагадзіўся», паводле досьведу КГБ, мела такія вегадонныя адказы: «ахвотна, хістаўся, пасля доўгага пераканання, паставіў умовы і г.д.».

У наступнай граffe адзначаліся «каштоўныя асабістыя якасці» агента: «памяць, назіральнасць, аналітычныя здольнасці, здольнасць уваходзіць у дэвер, фізычныя сілы, вялівия якасці, здольнасць да пераўасаблення і г.д.».

У наступнай граffe адзначаліся «каштоўныя асабістыя якасці» агента: «памяць, назіральнасць, аналітычныя здольнасці, здольнасць уваходзіць у дэвер, фізычныя сілы, вялівия якасці, здольнасць да пераўасаблення і г.д.».

Пытанне нумар 27 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Перадапошніе пытанніе «Якія мае спэцыяльныя магчымасці».

Падрадкоўнік прыводзіў некаторыя з іх: «выхезды ў іншыя раёны, наведанніе прыватных кватэр, паводле харкатуры працы, мае лецічча, уласную аўтамашыну, умее вадзіць аўтотранспарт і інш.»

Пытанне нумар 27 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Пытанне нумар 28 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Пытанне нумар 29 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Пытанне нумар 30 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Пытанне нумар 31 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Пытанне нумар 32 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Пытанне нумар 33 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Пытанне нумар 34 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Пытанне нумар 35 фіксавала «асабістыя інтарэсы, зацікаўленыі і скількінасці», сядзіў іх «спорт, паліўнінне, музыка, мастацтва, зборынныя калекцыі, турызм, радыёаматар, кінагафтоматар, аматар гулін ў карты і іншых азартных забаваў».

Падаюць сняжынкі, дыямэнты-росы...

Бывае, выходзіш з хаты і, у залежнасці ад таго, што перад сабой бачыш, міжволі згадваеш пазычныя радкі. Або шпацируеш зь сябрамі па Вільні і незнарок пачынаеш дэкламаваць: «Скажы мне, Вільня, хто твой сын законны... У Менску напяваеш: «Родны мой горад, любоў мая». І кожнага разу адно тое самае не надакучвае. А бывае, ідзе ў сябры і, не дамаўляючыся, не пераглінуўшыся нават, дэкламуеш дутэматыя самыя слова. Памятаю, выходзім са школы ў першы снег і пачынаем на розныя лады: «Зима, крестьянин торжествуя»... Школа была наступаць ЦК КПБ, таму можна ўяўіць сабе ўмоўнасць гэтых словаў, апрача хіба слова «зіма». Гэтак глыбокае адчуванье таго, што адбываецца ў прыродзе, змушае казаць пазычнымі словамі.

Пазыней, з набыццём беларускай тоеснасці, гэтыя працэс ускладніўся. Бо слова школынае програмы янич і самі сабою перакладаліся на беларускую мову. «Зіма, вясковец урачыста на санках абнаўляе шлях, ягоны змораны каніска цягнецца цугам абы як»... і далей якая-небудзь ужо поўная абракадабра, але з захаваннем ранейшага настрою.

Нашыя аўтары выйшлі раніцою ў свае засынжаныя за поч двары і кожнага зь іх асяніла свая думка. Зыміцер Бартосік разважаў якраз пра цытаты.

Прага заўтрашній цытаты

Іншым часам у мене ўзынікае ўражанне, што наша літаратура ад часоў першай «Нашай Нівы» пісчога вартага цытаванья не нарадзіла. Прычым не адмыслова адшуканаі цытаты дзеля большай важкасці ўласнае думкі, а таго, што напрошаеца на язык міжволыні. І амаль усё, што лавила маё вуха ў размовах зь сябрамі, было напісаное амаль сто гадоў тому. «Німа таго, што раныш было», — з тэатральнай скрухаю ў голасе кажа мой сябрана, агляджаючы паліцы півярні і не знаходзячи на ёй беларускіх гатункаў. Другі, штурмуючы набіты аўтобус, любіць уставіць «Падымайся зь нізін, сакаліна сям'я!». Што цікава, дапамагае. Падымаютца з радасцю. Асобная тэма — эпітэты на адрес роднага народа. Тут нашыя клясыкі пашчыравалі ад душы, даючы нам, сеўнішнім, магчымасць не займацца хача б гэтым — абуджэннем уласнага люду з гразі, з каленай, з ярма, з лапцёў і да таго падобнага. Да, разам з тым, пры кожным зручным выпадку згадваем і што «съялы, быццам крот», і «дурны, як варона» ды іншыя красамоўніцы, ад якіх любы нармальны чалавек мочна засумніваецца — а ці сапраўды ён здаровы? Нібы пратэстуючы супраць гэтага лапчожніцтва, ці, можа, успрыняўшы яго як асобістую абрэзу, мой трэці знаёмы пры кожным адпаведным выпадку не бяз гонару кажа — «хай я дурны, але ж мужык». Але ж клясыкі ѿ судзіць. І цытуем мы іх не тому, што яны клясыкі, а клясыкі — таму што мы цытуем.

Зыміцер Бартосік

Цікава, што ў нашаніўскім сьпісе ста лепшых кніг ніяма прозывішча Аркадзія Куляшова. Аднак з якою б гіроніяй мы іні прыгадвалі юнака, што «цвёрда трывалае на дапросе», той юнак перажыве нас і нашыя прагнозы. Асабіста міе падабающа Куляшоўскія лірычныя радочкі «пайшла ты, любая, пад гомам жоўтых сосен». Не з адною любою я такім чынам развязаўся, але крыдуаў не было. Усё ж клясыка! А адно клясычнае выказванье суправаджае нас ужо больш за стагодзьдзе. Тоё, пра не пакідайце, каб ня ўмэрлі». Невядома, колькі ж стагодзьдзяў нас чакае пад такім жыцьцезьцьвярджальным лёгунам. Магчыма, пакуль не памрэм.

Адкуль гэтая беднасць? Ад нашай нецікасці да ўласнай афарыстыкі? Ці ад нашай ляготы зрабіць удалы сказ крэлатым? У адсутнасці годнага матэрыялу я ня веру. Веру, што ўдала напісаное слова ў дзясяткі разоў узмазніяеца, калі становіца ўдала, да месца й не аднойчы прамоўленым. Я таксама схільны думачы, што харэктар наших цытатаў служыць свасасаблівым афарбоўкам нашага часу, ці ягоным знакам. І з асцярожнаю радасцю ўсё часьцей заўважаю, як шэрыя колеры «кутка цемнатаў» патроху саступаюць месца «майі краіне пад белым сцягам». Таму што — «наша, не чужое». Таму што — «былі, ёсьць і будзем». Таму, урэшце рэшт, што «з намі анёл абаронца, з намі Божая маці».

Зыміцер Бартосік

Партрэт Уласава

У Вільні сънег... Я стаю ля мальбэрта і, згадваючы колішні свой занятаў, пішу партрэт Аляксандра Уласава. Сънег пасяляе ў душы ўрачыстасць, а асаба Уласава ўласабляе высакародзтва.

Першае, што легла на палатно — вусы, бялюткі каўнер і чорны гальштук. Тытан беларускага адраджэння меў буйную атлетычную паставу, але пры гэтым не цураўся съвецкага кшталту. І пры гэтым жа быў бясконца вынаходлівым жартуніком і жыццялібам...

Зайшоў брат. Заўважыўшы, што фарбамі пахне на ўесь пад'езд, запытаўся, чый будзе партрэт — Багушэвіч ці Купалы? Як для Багушэвіча вусы кароткія, як для Купалы — завялікі...

Вобраз Уласава, першага рэдактара «Нашай Нівы» ад 1906 году, за савецкім часам не дапускаўся ў нацыянальны пантэон, дзе іншыя постаті ўжо маюць свае непазыбенныя стэрэатыпныя аксесуары. Хоць са съпіні, але мы пазнаем Скарину па барэце, Каліноўскага па хустцы на шыі, Багушэвіча — па вусах. Урэшце, вобраз можа быць цалкам прыдуманным. Яўген Кулік зрабіў свой аўтапартрэт і называў гэта партрэтам Гусоўскага. Сёньня менавіта гэты вобраз уважае за паэтагуманіста любы школьнікі.

Нацыянальныя сыстэмы адаптаваных герояў, дзе кожнаму адведзене сваё месца на грашовых знаках, марках, этикетках, паштотуках, сувэнірах — гэта тое асяродзідзіце, у якім адбываецца этнічная штодзённасць і па якой нацыі пазнаюцца ў сявеце. Украінцы выявілі на грашах кіеўскіх князёў. Вялікая нацыя — вялікія задачы. Чэхі тыражуюць дурсаслівага Швэйка, аўstryякі паўсюль выяўлююць Моцарта, ангельцы на кожнай марцы ставяць профіль каралевы, хоць бы і побач з бэгемотам... Французы прысягаюць Свадзе, бясконца штампуючы сваю Мары-

яну ў фрыгійскім каўпаку санклюетаў ад першай да апошнай манэткі, ад статуяў да перачінцаў. Напалеон таксама заняў сваё трывалае месца на бутэльках каніяку, значках і цэлтіках. Ягоны вобраз настолькі выразны, што нам дастакова контуру трохвуголкі, альбо манаграмы «N», каб прыгадаць, што Францыя — радзіма ня толькі свабоды, але й невынішчальнае башапартизму. Амэрыканская традыцыя іншая, дзяржавініцкая. З адного боку недасяжная, халодная як сінік Свабода, імпартаваная з Парыжу. А з другога: шчыльны шыхт бацькоў нацыі — усіх прэзідэнтаў, якіх па прафілях любы амэрыканец пазнае, не раўнуючы, як савецкі чалавек Маркса-Энгельса-Леніна. Дзеля жарту быў прыдуманы дзяцялка Сэм, зь якім можна вырабляць што заўгодна. Але немагчыма ўяўіць сабе паралёнавата Вашигтона. Німеччына за часамі нацыянал-сацыялісту ўзмяніла толькі адзін тыпаж на сваіх дзяржавных атрыбуатах. Задоўга да Гітлера, выдатна расправаваны ў профіль і ў анфас кайзэр Вільгельм і фон Гіндэнбург ужо акрэслівалі мэнталітэт паўстаючес германскес нацыі. Жалезныя людзі. Па вайне немцы ращуча прыбрали выявы дзяржавных дзеячоў. Засталіся літаратары, гуманісты, вучоныя (Гутэнберг, Дзэрэр, браты Грим). На маё шырэа зізіўленне, гэткім жа шляхам пайшлі і літоўцы: перад сапраўднымі і мітавымі князямі на ўсіх грошах і марках зьявіліся найперш пасты...

У нашым нацыянальным пантэоне сыстэма клішэ была разывітая толькі ў савецкім кантэксце. І сёньня паштовыя стандарты Каліноўскага, Багушэвіча, Купалы нібы завіслі паміж кантэктамі ўжо і яшчэ няисных дзяржаваў: савецкай і беларускай. Рана ці позна нам давядзенца ствараць сыстэму сваіх клішэ нанова. Гэта адбудзеца тады, калі творцаў ахопіц

прага высакародзства і чысьціні. Найлепей такое пачуцьцё перажываеца, калі падае сънег. Напрыклад, вось гэты віленскі сънег, які, магчыма, і падказаў міе мой выбар.

Я думаю пра тое, як салідна і прывабна

некалі будзе выглядаць сэрыя беларускіх паштовых стандарту: дзяржаўны герб «Пагоня», Вострая Брама і партрэт Аляксандра Уласава.

Сяргей Харэўскі

Братай ліст

Часам я забываюся пра факт існаваныя паштовые скрынкі. Сыходзячы на працу, праста не гляджу ў той бок. На гэтай пляніце жыве надта мала людзей, якім собіла б напісаць міе пару старонак. Таму адзін Бог ведае, колькі гэтая капэрта праўлялася ў май паштовай скрыні. Фарбара на штэмплі размазаная ці не пелагадаю, ці то гарбатаю з лістаношайскага кубка. Гэта ліст ад майго брата.

Ён маладэшы за мене на шэсць гадоў. Лістаношына наша ідзе млява. Дзясятак старонак, вырваных са школьнага сышткі за год — гэта ўжо добра. Ліст як ліст. Са старэлія навіны з дому, пра вучобу, паспяхова перанесены грыпс, пра сабачку з вульгарнаю мянушкаю Бім ды беспрасвітвену мару паехаць у Чхію па «Аўдзі-80», і аваізковым разфранкам ідзе заклік прыехаць да хаты. Адно разанула вока: «... бабе Машы спаўніяца, як і Каstryчніцкай рэвалюцыі, 80 гадоў...» Падумай, досьціп такі. У нашай сям'і не было традыціі весці адлік часу ад гэтай даты. Але наступная старонка цалкам аўвергда гэту вэрсію.

«Андрэнік, у нас у Беларусі ўсё спакойна. Нія вер пагалоскам, што ў нас сілаю насаджаеца дыктатура Лукашэнкі, а вер міне. Тут праводзіцца лекцыя І ніякага тэрарызму. А саджаючы члену БНФ, за тое, што яны хуліганілі ды шкодзілі. Сёліца азьвярэлія бэнэфоўцы пабілі міліцыю й па раскідвалі міліцыйскія машыны. Яны імкнуліся парушыць парадак, але міліцыя не засталася ў баку. Яна збіла хулігану дубінкамі й пасадзіла іх у турму. Страшна было глядзець, як азьвярэлія бэнэфоўцы раскідвалі дарагія міліцыйскія машыны (у майго брата, відаць, як у таго Казілевіча з «Залатога цяляці», аўтамабільны пункік), і збівалі міліцию. А кіраўнікі БэнэФ, ратуючы сваю скuru, адмайлоўчы віну, авбішчаюць галадоўкі й г.д. Гэта вельмі сумна! Лукашэнка гатовы мірыца з БэнэФ, але не выходзяць. На гэтым ў май школе была лекцыя на тэму

палітыкі Лукашэнкі. Гэта лекцыя нікому не спадабалася. Я наогул ні слухаў і ў потайкі спаў. А настайнікі пільнавалі, каб вучні слухалі лектара, але я аказаўся спрытнейшым. Я ведаю, навошта праводзілася гэта лекцыя! Яны (менавіта таямнічыя «яны») адмысловы лекцыя на выбарах». А далей, як і нічога такога, брацік мой піша пра першыя тэмы «Беларускай энцыклапедыі», якія набыла міне.

Пасля прачытаныя ў мае галаву палезлі пытаныні. Навошта ён гэта напісаў? З уласнае ахвоты, альбо паслушаўся якога добрага дзядзьку з пагонамі? Упрышлі маіх заўсёды скептычна настроенных да палітыкі бацькоў на такую хаду думак — малаверагодны. І тут яшчэ гэта лекцыя на патрыманай «Аўдзі-80». Паабяцалі заплациці..

Каму ён гэта напісаў з уласнае ахвоты, то вочы яму не расплюшчылі ніякімі кніжкамі пра менскія вёскі ды кіпучыя чэкісцкія работы. Дарослы чалавек. Ён нія будзе на іх сур'ёзна глядзець, як я нія здатны ўспрымаць патас «Советскай Беларуссіі». Тут траба прыдумляць нешта іншае. Але хай тым займаюцца ідэолягі. Мне ж цяжка асэнсаваць, што малое, за якім ты выносіші гаршчкі, мерз у чэрзах па дзіцячыя харчаваныя — выгадавалася на чалавека, зь якім ніяма ахвоты спраччаца. Яшчэ я спрабаваў узгадаць, што штурхала мене адказаць на міміца прыцішана пытаныне: «Ты што хочаш — ровар ці браціка?» — «Браціка». Сёняня рачыянальныага тлумачэння гэтаму ўчынку знайсці не могу, але я не складую. Бадаю, якіх жаданій тады мала што залежала, як і мала што залежыць цяпер.

Каму ён гэта напісаў з уласнае ахвоты, то вочы яму не расплюшчылі ніякімі кніжкамі пра менскія вёскі ды кіпучыя чэкісцкія работы. Дарослы чалавек. Ён нія будзе на іх сур'ёзна глядзець, як я нія здатны ўспрымаць патас «Советскай Беларуссіі». Тут траба прыдумляць нешта іншае. Але хай тым займаюцца ідэолягі. Мне ж цяжка асэнсаваць, што малое, за якім ты выносіші гаршчкі, мерз у чэрзах па дзіцячыя харчаваныя — выгадавалася на чалавека, зь якім ніяма ахвоты спраччаца. Яшчэ я спрабаваў узгадаць, што штурхала мене адказаць на міміца прыцішана пытаныне: «Ты што хочаш — ровар ці браціка?» — «Браціка». Сёняня рачыянальныага тлумачэння гэтаму ўчынку знайсці не могу, але я не складую. Бадаю, якіх жаданій тады мала што залежала, як і мала што залежыць цяпер.

У блізкіх сваякоў звычайнай вельмі падобныя почыркі. Мы з братам не выключчыны. Чужы чалавек не адразу скажа, дзе маю рукою пісану, а дзе братавай.

На ўсю моц

Кожнага 25 студзеня ды жніўня, даты нараджэння й съмерці Ўладзімера Высоцкага, я зьбіраюся моцна напіцца. Выканца, як мне здаецца, рытуал памяці да канца й па-расейскі. І кожнага разу задума не атрымліваецца. Не знаходзіцца саўдзельніка. Са злосці я выношу магнітафон на гаубец і ўрубаю на ўсю моц голас, які так і не ўвайшоў, як мне здаецца, на ўсю поўніцу ў душы беларусаў.

Мне было гады тры, калі я ўпершыню пачуў той голас. Калі запрацавала памяць, першае, што вывучыў, былі «Кони прывередливые». Магнітафона ў нас не было, таму я задавольваўся кружэлкамі з «дазволенымі» песнямі. Недазволеныя далятлі да мяне толькі з адчыненых вокаў. Куды б я ні сціпляўся, уставаў як укананы ды слухаў. Хоць такім чынам намагаючыся задаволіць сваю цікавасць да апальнага барда. Разумеў мала, але неверагодна прыгожы голас і напятая да немагчымага манера выканання ўражвалі.

Магнітафон у хаце завёўся толькі праз пару гадоў пасля ягонага сходу. Ягоная съмерць у маёй съядомасці быццам адчигнулася ў часе й прасторы, дзякуючы майму наведанью большасці напісанага ім. Недзе была Москва й Ваганькаў з ягою магілай, але пакуль у мяне ў запасе заставаліся непраслушаныя бабіны й непачутыя песні, мёртвасць Ваганькаў лёгка адчынялася жывым голасам. Толькі калі скончыліся стужкі, што я пазбіраў ад усіх сяброў ды знаёмых, ягоны канчатковы сход раптам стаў для мяне самай сапраўднай рэальнасцю. Ад раптойнасці зразуметага я, памятаю, тады плакаў.

З тae пары мие цяжка зразумець людзей, якія могуць абыякава слухаць той голас. Голас, які не ўва мne адным зарадзіў жаданье авалодаць трима акордамі ды апрабаваць свае пляшчотныя звязкі.

Беларусь не была абыйдзена ягона ўтвараю. Яку ён, яшчэ ў 79-м годзе, будучы з тэатрам у Менску на гастролях, на адным са сваіх выступаў назваў краіну. «Я вельмі добра ведаю гэтую краіну. Я шмат чым звязаны зъ Беларусі, зъ Менском». Дарэчы, у яго тут мусіл быць

памятныя мясціны. Наваградчына, адкуль карані ягонай французскай жонкі, менскі раён «Усход», дзе жыў ягоны лепши сібіра Віктар Тураў, Дом афіцэраў, дзе гасцілаўся ягоны Тэатар. Аднак беларускіх вобразаў у ягонай спадчыне ня так і шмат. Узгадвающа «будь то Минск, будь то Брест — в холода, в холода». Нашыя гарады супрацьпастаўляюцца халадам як полюс цеплыні. Таксама згадвающа беларускія слова, якіх ён часам выкарыстоўваў у сваіх вершах. Напрыклад: «вяртайся» ў дарожным дзёньніку. Тамсама ён апісаў Курган Славы: «Два огромных штыка полоснули морозом по коже. Остриями по мирному к верху, а не накреняся». І ці на дзякуючы ягонаму ўзделе, нашыя кінакрытыкі назвалі карціну Віктара Турава «Я родам зъ дзяцінства» лепшым творам «Беларусьфільма»?

А ці не з Высоцкага пачалася ўся наша бардаўская песні? Справа тут нават не ў ягонай супэрпапулярнасці, і тым больш не ў астранамічнай колькасці напісаных песен. А, здаецца мне, у той ступені разынволенасці, якой зайды бракавала беларусам, і здольнасці размайляць са слухачом на, быццам, «в доску» ягонай мове. Той бытавай мове, якую яшчэ нам трэба знайсці ці прыдумаць.

Наша культура здолела прабрацца па паліцы абыватала: книжкамі Каараткевіча й Быкава, але ў тых дамах беларускія слова з «намагниченных лент» пакуль яшчэ не загучала. Ці не тому Высоцкія ноткі праўываюцца амаль ва ўсіх наших бардаў? Калі для беларускай масы ён ня стаў кумірам, а для эліты ня стаў паэтам, гэта язначыць, што мы праехалі Высоцкага ці выраслі зъ яго. А можа не дараслі?

Бадай, я адступлю ад свайго «приверженства к фатальным датам» ды часыцей буду выносіць свой магнітафон на гаубец. Хай слухаюць.

... Зноў, як у дзяцінстве, да мяне вяртася адчуваючыя далёкасці тас Москвы і недаречнасці звестак пра ягоную съмерць. А калі і вып'ю, то за ягонае жыццё, і бяз суму. Ня п'еца ў Беларусі за ягоны ўпакой.

Зъміцер Багасік

Прышчэпленая любоў

Першае маё спатканыне з Высоцкім съпяваком адбылося ў дзіцячым санаторыі, у Крыме. Выхавальнік, аквальянгіст-здаравяк, які сваім бясконымі аптымізмам наводзіў пуду на бледных дзяцей з усею шостае часткі съвету, прышчапляў нам дзве рэчы — украінскі патрыятызм і... любоў да Высоцкага. Кружэлкі зь песнямі апошняга (а іх у яго было дзве, маленькая нейкія і жахліва заежданыя) ён ставіў на прайгравальнік можа па дзесяць разоў на дзені. Урэшце, нават тысь дзесяткі, што да прыезду ва ўсесаюзную здраўніцу ведалі па-расейску толькі «здрасце» і «спасібо», пачыналі пакрысі балакаць па-харкаўску і на памяць сціпявалі тузины маскоўскага барда. Здаровыя, мажныя щёткі з санаторнасцю абслугі таксама былі закаханыя ў съпев Высоцкага і дэмантратыўна размаўлялі з намі па-ўкраінску. Наша дзіцячая съведомасць лавіла ўсё гэта хвацька. Расейскія песні Высоцкага і нерасейскія мова спляталіся ў адзін камік даўка-га забароненага плада. Прадаў, тады яшчэ не было яснасці — адкуль гэтае адчуваючыне забароненасці?.. Дзеци, нярускія дзеци, раптам навыперацкі пачыналі хваляцца сваімі народамі. Праблемаў з украінскай мовай у мяне амаль не было і неўзабаве, імкнучыся дагадзіць сваім выхавальнікам, я паспрабаваў загаварыць па-беларуску... Гэтак з Крыму я вывез, апрош запасу здароўя, дзве рэчы: няисную, прышчэпленную любоў да Высоцкага і беларускі патрыятызм...

... Пазней, калі я гасціцца ў Уздзенскім раёне ў сваіх сваякоў, паважаных і дэмакратычна настроенных вісковых настаўнікамі, міе карцела распавесы ім саю таямину: па-першое, што я беларус, па-другое, што ѹснует гэткі таленавіты съпявак, якога ўпайлітат слухаюць людзі, якія разумеюць, што да чаго ў нашай краіне. Міе роднія, старыя людзі, якія шмат чаго пачулі на сваім поўным суворых выпрабаванінія віку, засяродзіліся: «Ну і што ж піе той Высоцкі?» З дзіцяческім памяці, як на злосці, успылі толькі песенкі пра жырафа «в желтой жаркой Афіке...» і пра дурдом «... вся Канатчи-

кова дача...» Старыя настаўнікі расціснілі ягонае съмерці. Неўзабаве іхнае ўяўленьне пра Высоцкага ўзбагаціў, на мяне здыўлінене, мой бацька. Ужо ў ягонай інтэрпрэтацыі выглядала, што песні ў Высоцкага блатніцкія — пра эзаку ды прастытуцак, але, вядома, гэта не падстава ўціскаць хоць і гэтага творцу. Я быў, разытраны, бо я змог давесці свайго падлеткавага адчуваючыя вышэйшасправядлівасці. Мас вісковая свякі па разытваніе падсумавалі: Высоцкім не пераймайся, на съвеце шмат лепшых паэтў і музыкаў. Тоё, што ты азваўся беларусам — гэта высакародна, але... і пра першае, і пра другое не распавядай чужым людзям.

Пра Высоцкага я, хоць і хацеў бы, забыць ня мог. Ягоны твар зьяўляўся то ў адным, то ў іншым кінафільме, ягоныя песні чуваць было ў кожным двары. Колькасць Высоцкага расла разам з колькасцю палітычных анэкдотаў. Усіх хвалявалі чуткі пра ягонае асабістасце жыцця. Напрыклад, пра тое, што Высоцкі — беларус, і ягоная жонка Марына Ўладзіміраўна — беларуска. Адныя распавядалі, як ён сэльціц да бацькоў падзе на Берасцейшчыне, другія — што чулі, як ён гаворыць па-беларуску. Хто сымпатызаваў беларушчыне — сымпатызаваў і слыннаму паўдышэнту з беларускім прозвышчам. Нам бракавала сваіх пакутнікаў, асабліва жывых... Беларускасць Высоцкага была настолькі моцнай містыфікацыяй, што першы нацыянальны рок-клуб назвалі ягоным іменем.

Пасля ягонае съмерці пра гэта ўсё засталася. Высоцкі засталася самым яркім і шанаваным у Расеі культурным героям 70-х і 80-х гадоў. У нас з'явіліся і ўласныя культурныя героі, якіх таксама сталі нябожчыкамі. А нашыя рокеры свае колішнія дачыненіні з імем Высоцкага зваюць за прыкол.

З расейскіх паэтў я сёньня больш цапю... хоць бы і Бродзкага. Як актора, я люблю Высоцкага як пэўныя чалавечы тყапак акрэсленае эпохі, гэтаксама як і Габрэна ці Дугласа. А ягоныя песні (...

Вострая Брама

беларускі культурны
канцэкт XX ст.

Супольны праект «Нашай Нівы» і беларускай рэдакцыі Радыё Свабода: ролітаркі, рэфлексіі, пугаркі — кожную нядзельню на змененых хвалях Свабоды. Кожную сераду — паўтор перадачы.

Кожную нядзельню на хвалях Радыё Свабода:

Новая Хвалі, Пастаянны Час,
Нязменная Свабода
(ад 26 кастрычніка 1997)

Час	K/Hz	Хвалі
18.00 - 19.30	6000, 6170 7155, 7295 3695	49 41 75
22.00 - 23.30	6010, 6025, 6095, 6170, 7155	49 41 31
06.00 - 07.00	5995 7295, 7275 9750	49 41 31
	3980	75

Паштовы адрас: 220005, Менск-5, п/с 111 У 22.00 беларускую праграму можна слухаць у Інтэрнэце: <http://www.rferl.org/bd/be/index.html>

Застаўайцесь са Свабодай!

слова выходят кор-р-ротки и смачны...») лепш слухаюцца ў расейскіх цягніках: тады доўгія занудныя дарогі за закускай, картамі і Высоцкім лятуць хутка і смачна. Сёньня я змог бы ўсё растлумачыць сваім сваякам — віяковым настаўнікам. Але іх ужо няма. Што цяпер слухаюць у Крыме, я ня ведаю. А заставацца беларусам сёньня не лягчэй, чым коліс.

Сяргей Харэўскі

Магія імя

У 1981 годзе мес бацькі набылі прайгравальнік «Вега-232» і разам зь ім цэлую кіпу кружэлак. Звычайні на той час набор складаўся з Алы Пугачовай, Сафіі Ратару, Чырвоных Макаў, Джо Да-сэна, «Аббі» ды Ўладзімера Высоцкага. Прыкладна ў такім выглядзе мой музичны кругагляд праіснаваў да 1987 году. Натурална, на ўроках музыкі я, у межах дадзенага мес прыродаю таленту, гарланіў пра «во полі березка стояла, выпала страмі і упала» ды пра Саўку з Грышкам, што змайстравалі бяз дай патрэбы дуду. Але ўсё гэта была мастацкая самадзеянасць, узделычніца, у якой было калі не авалязкова, то вельмі нават пажадана. З бацькоўскага музычнага набору адзінам, што прыйшло мес да густу, былі кружэлкі Высоцкага. Вяртаючыся са школы, я ставіў на «вяртак» падрапаныя грубай іголкай кружэлкі і жыў пад гэтыя песні ажно да самага віяртана бацькоў з працы. У той час я мог бы дасці такое вытлумачэнне слову «воля» — гэта той час, калі бацькоў памятаў ягона ўтвараю.

Фрэнк Запа неяк сказаў, што пісаць пра музыку, гэта ўсё роўна, што танчыць пра архітэктуру. Але ці быў Ўладзімер Высоцкі музыкам? Калі даць станоўны адказ на гэтае пытанье, то трэба прызнаць музыкам любога панка, у якога хапіла цярпенінна навучыцца рытмічна торгачы з дзве струны на гітары. Якасць пастычных тэктасці Высоцкага пічыні не вылучаюцца з аграмаднай лавіні вершаванай прадукцыі паэтаў «трэцій рукі». Але дасцікова на кружэлцы надпісу «Уладзімер Высоцкі», каб забысцець ёй немалы камэрцыйны посыпех. Я неяк паспрабаваў зрабіць сярод сваіх знаёмых нявлічкасціяя настаяльнае дасыпаваныне. Людзям з

25 студзеня споўнілася 60 гадоў з дні нараджэння расейскага сынёвака і актора Ўладзімера Высоцкага.

Да хакартыстыкі гэтага творцы заўсёды ўжываліся самыя моцныя слова. Слова «вялікі» было занадта звычайнім і высоцказніцкімі слоўкамі. Непарматаўны творца правакаваў на непарматаўную ацэнку. Найболыш съмельня крытыкі адбажваліся на якое-небудзь «абалдзеніні» і выляталі з канцэкту літаратуры, хоць безумоўна набліжаліся да сутнасці звязы. У межах жа нарматываў пра Высоцкага кажуць пад самую звязку. У Беларусі так звычайна пішуць хіба што пра народных песьніроў. У выніку ствараецца настолькі непрабойны стэрэотып, а творца пакрываецца тымі слоўмі бронзы, што паучуць за гэтай коркаю жыве сэрцабіць ўжо немагчыма. Калі ўсё ж вызваліца ад звышнартамоўных ацэнак, беларускіх фактаў

Віктар Шніп

У СОННЫМ СЬВЕЦЕ

У сонным съвеце ўсё абрыйда —
І слова «пан», і слова «быдла»,
І мокры сънег, што за вакном,
І пляшкі, што з сухім віном,
Якое п'ем, каб ажывіцца,
А не каб піць і не напіцца...
У сонным съвеце ёсьць жыцьцё,
Але яно, нібы съміцьцё,
Патрэбна, знаю, толькі ветру,
Якому толькі я і веру,
Бо вецер — мой, бо вецер — я...
А ўсё астатняе — хлусьня.

Ты, нібыта прад сконам, гуляеш
І сябе, як апошнія гроши, губляеш
У піўбараах, кафэ, рэстаранаах.

А твой брат з тваіх гуляў съміеца,
Ён купляе адных і другім прадаеца
І шныруе, як бык, па Канарах.

А табе тут самота такая,
Што душа, як у полі ваўчыца дурная,
Завывае, ад ценю ўцякае.

Толькі тут не ўцячэш анікуды,
І памрэш без пары ад піўбарнай прастуды,
Прасіш: «Наша воля такая...»

Сонца хаваеца за небакраем,
Быццам бы Храм у крыві патанае.
Б'еца, як хвалі, аб белы съвет вецер
І ў навакол намываеца вечар.
Хата мая, быццам човен Харона,
Ценем пльве па самоце зялёнай
І ў цемнату, нібы ў вечнасць, зынікае —
Ноч нараджаеца, дзень памірае...
Я паміж імі, як съмерці дыханье,
Я паміж імі, нібы разъвітанье...

Нічога ў съвеце вечнага няма...
І нават Храм ня тое, што турма
Аднойчы раптам мусіць разваліца.

І можна гэтым сучышаць сябе,
Знаходзіць штось анёльскае ў журбе.
А можна проста з раніцы — напіцца.

А можна проста жыць і сумаваць,
І тое, што прайшло — не шкадаваць,
Яно было, як выпітая пляшка.

Нічога ў съвеце вечнага няма...
Цяпло міне, пачнецца зноў зіма,
І будзе белы сънег і будзе цяжка.

Сяргей Грабоўскі

«Авалодаўшы граматай, Пястро Глебка пачынае многа чытаць», —
— піша Шкраба ў падручніку «Беларуская савецкая літаратура». Сытуацыя зразумела і ў чымсьці нават эратычная.

Кожны ўжыд нараджаеца і жыве з адчуваннем таго, што ён належыць да апошняга пакалення жыдоў; кожны беларус (і ўкраінец, мабыць, у пэўнай ступені таксама) (дакладней скажаць, кожны беларускамоўны інтэлігент) жыве з адчуваннем прыналежнасці як толькі да апошняга, але і да першага пакалення беларусаў. Наступствы два: ён надта шмат сабе дазваляе (ні ў што ня верыць; бяздумна капіяваць; мець уласны правапіс і граматыку; засята працівіцца выбудоўванню ўсякіх герархій; шмат піць і мала рабіць...) і надта на любіць рэчайнасці (зь яе дамамі «саставальных і інвалідаў», канвернім памнажэннем алігатрэніі, трохомфам расейскага нацыяналізму над беларускім, а галоўнае, расейскага ладу жыцьця над беларуска-літоўскім, зь яе незразумелымі вынікамі стагодзьдзя і мысльчагодзьдзя...).

Юлія Крыстаўва ў эсэ «Баўгарыя, мой боль» кажа пра бязспённасць баўгарскіх інтэлектуалаў і тыя самыя спробы разжыцця чужым розумам, пра бяздарнасць мовы і немагчымасць аналізу баўгарскай сітуацыі з дапамогай мовы, синтаксису і структураў, запазычаных з гатовых — ці то структураліцкіх, ці дэканструктыўісцкіх, ці фінаменалігічных схемаў XX стагодзьдзя (значыць, сітуацыя тая самая ва ўсіх краёх, асцелленых «Сіяўтам з Усходу»). «Сіяўтам з Усходу», Пястро Глебка, 1946-47, новая рэдакцыя 1955). Крыстаўва дае нечаканую і геніяльную параду. Што рабіць? Нічога не рабіць. Выходаваць густ.

Бітва за сваю супольнасць, бітва за Беларусь — гэта перш за ўсё падстава для вялікага этычнага клопату, клопату пра сябе і заўсёднага пазірання ўсярэдзіну сябе. Бітва за Беларусь — гэта БІТВА ЗА СЯБЕ (у сэнсе: змаганне за тое, каб стаць самім сабой, каб споніць сябе). Іншая рэч, што ад Сакрата, ад Платона клопат пра сябе быў непарыўна звязаны з клопатам пра іншых, пра свой поліс, сваю супольнасць наўмыя. Іншая рэч, што пасля прышло хрысціянства, запатрабаваўшы ад чалавека адмовіцца ад клопату пра сябе і клапаціцца толькі пра іншых. Аднак, я ня бачу тут супярочнасці. Супярочнасць ёсьць у іншым: між патрэбай у ПАЎЗЕ, маўчаныні, засяроджанасці на сабе і ў сабе, якую адчувае цяпер кожны з нас, і ня менш адчувальнай неабходнасцю НЕАДКЛАДНА зафіксаваць у словах, тэкстах, мове, «вымавіць» нашу супольнасць, нашу Беларусь. Ёсьць супярочнасць між патрэбай шмат пісаць і неабходнасцю «шмат слухаць, каб добра пісаць» (В. Булгакаў).

Бывае момант, калі ў чытаныні няма ні патрэбы, ні неабходнасці.

Сяргей Грабоўскі — украінскі філэзаф і палітоляг, рэдактар часопіса «Генэза» і газеты «Альтэрнатыва», якая першай сіроте украінскіх выданняў зъмісціла тэкст «Хартыі-97». Ягоная апошнія книга — «Украінскі чалавек у вымэрэннях XX стагодзьдзя: да пастаноўкі проблемы».

Андрэй Дынько

Філязофія

Філязофія ў межах эка-СССР знаходзіцца ў стане крэзысу. Напісаўшы гэтую фразу, згадваеш, што, здаецца, яшчэ не было эпохі і культурнага мачерыка, дзе б не пісалі і не казалі чагосьці падобнага. Зразумелая рэч: ўсё дасканалае лепш бачыцца з адлегласці, і ўсыведамленыня, што ты жывеш у эпоху сапраўдных волатай мэтафізичнага мысленія, звычайна ў сучаснікаў не ствараеца. Аднак крэзысы бываюць розныя. Ёсьць крэзысы росту. Ёсьць крэзысы плюралізму (сапраўды, Гегель, Кант, Фіхт, Шапэнгаўэр, Гердэр, Шэлінг сустрэліся на адным лапіку зямлі ў прыблізіна аднія тыя самыя гады, і стварылі ўласныя філязофскія систэмы, а Шэлінг яшчэ й не адну — вось дзе бушаваў сапраўдны крэзыс плюралізму, калі прышвартавацца да аднога зь берагоў, блаславенага аўтарытэтам жывога клясыка, было вельмі цяжка — каго абраць?

Сённяшні ж крэзыс, які датычыць тыхіх абшараў, дзе да нядыніх часоў сіла ўлады забясьпечвала панаваныне выкаванай «як ся сталі, як з агню» ідэалёгіі марксізму-ленинізму, мае зусім іншыя контуры. Яго можна — са зразумелай доляй умоўнасці — называць КРЫЗІСАМ ВАЛЯВОГА ПАРАДКУ. Або інакш — крэзысам адказнасці філёзафа за прамоўленасць, і такім чынам, існуючае слова, паваты крэзысам самога падмурку ФІЛЯ-ЗОФІІ, любові да мудрасці. А філязофія — гэта ня веды, не халодная веда, не абыякавае апісаныне зъявяў — ці то сацыяльнага кола».

Сённяшні ж крэзыс, які датычыць тыхіх абшараў, дзе да нядыніх часоў сіла ўлады забясьпечвала панаваныне выкаванай «як ся сталі, як з агню» ідэалёгіі марксізму-ленинізму, мае зусім іншыя контуры. Яго можна — са зразумелай доляй умоўнасці — называць КРЫЗІСАМ ВАЛЯВОГА ПАРАДКУ. Або інакш — крэзысам адказнасці філёзафа за прамоўленасць, і такім чынам, існуючае слова, паваты крэзысам самога падмурку ФІЛЯ-ЗОФІІ, любові да мудрасці. А філязофія — гэта ня веды, не халодная веда, не абыякавае апісаныне зъявяў — ці то сацыяльнага кола».

Сённяшні ж крэзыс, які датычыць тыхіх абшараў, дзе да нядыніх часоў сіла ўлады забясьпечвала панаваныне выкаванай «як ся сталі, як з агню» ідэалёгіі марксізму-ленинізму, мае зусім іншыя контуры. Яго можна — са зразумелай доляй умоўнасці — называць КРЫЗІСАМ ВАЛЯВОГА ПАРАДКУ. Або інакш — крэзысам адказнасці філёзафа за прамоўленасць, і такім чынам, іс尤为 слова, паваты крэзысам самога падмурку ФІЛЯ-ЗОФІІ, любові да мудрасці. А філязофія — гэта ня веды, не халодная веда, не абыякавае апісаныне зъявяў — ці то сацыяльнага кола».

ЭРАТЫЧНЫЯ ЗАНАТОЎКІ

Адам Глёбус

давялося заліваць канъяком.

І яшчэ: у ванным пакоі добра хавацца ад дзяцей.

ІНТЫМНЫЯ ДРОБЯЗІ...

Старажытныя даоскія сымбалі (нэфрытывы ствол — мужчынскі пачатак, нэфрытывыя губы — жаночы) вельмі дэкарэатыўныя, але й паэтычныя.

Калі спалучыць матэматыку з эротыкай, атрымаеца нешта спрошчанае мэдыцынскае, накшталт гігіёны.

Знаёмая жанчына — Іна сказала, што інтымныя гульні выклікаюць у яе съмех. Зрэшты, ня так і мала.

Забаўна слухаць хрысціянскіх артадоксаў, калі пачынаюцца развагі пра «глыбіні цялеснае любові». Асабліва сымешна гучыць зь іх аблімаваных бараццаў вішнёвых вуснаў слова «глыбіня».

Разбіраць ложак, сцяліць прасыціны, класіці падушкі, распраўляць коўдру я люблю сам. Можа таму, што зъ дзяцінства быў прывычаны да гэтага аблізкі, але хутчэй з-за таго, што на ложку, засланым чужымі рукамі, міс мулка засынаць. Нават, калі съцеле любая жанчына, заўсёды папраўляю за ёй. Разумею, варты засядаць іншым, а сам прасыціны разгладжаю і нічога не магу з сабою зрабіць. Дарэчы, і засылаць, прыбіраць ложак люблю сам.

Павабна глядзіцца жанчына на сініх прасыцінах, цела — жывое золата. Але ёсьць іншыя адценіні. Дагестанка Іра чароўна выглядала на крухмальна-белым тле, як і Ала. У Алы маці — узьбечка. Наогул, эўрапейскім жанчынам больш пасуе цёмная бляізна, а вось азіяцкім — съветлья драпіроўкі.

Любіш на ту ю жанчыну, зь якою кладзесьцца ў ложак, а ту, зь якой прачынаесьца.

МЕСЦЫ, ДЗЕ ДОБРА КАХАЦЦА...

Добра кахацца ва ўласнай кватэры.

Прыемна займацца каханьнем у пакоі калі ведаеш, што ў яго нікто ня зайдзе.

Няблага ладзіцца эратычныя гульні ў закрытым невялікім басейне.

Вельмі зручна кахацца ў пакоі прастытукті, калі адкінуць прымхі з забанамі.

Асаблівую асалоду можа прынесці сэкс на новым ложку, купленым дзеля сяменай эротыкі і спакойнага сну.

МЕСЦЫ, ДЗЕ БЛАГА КАХАЦЦА...

Блага кахацца на ложку бацькоў.

Непрыемна забаўляцца з каханкаю, калі ёсьць апасеныні, што нехта назірае за вами.

Блага распачынаць эратычныя гульні ў кватэры замужнай палюбоўніцы. Як бы ты ні намагаўся, але пацуцьё небяспекі будзе авівацца сыпіну лёгкім скразьняком.

Займацца ў лесе любоўнымі забавамі кепска. Шукаў-выбіраў зацішны куток, а калі знайшоў, і кабета абняла цябе, і началі вы танец, ахвяраваны Эроту, вось тады й зьяўляеца нейкі, ліха на яго, валацуга-грыбнік-ягаднік, і не каб прайсыць адварунца, наадвар — стаНЕ, вылупіцца ў пазіраст, зразумела, каб дзіці недасьведчанае, а то дарослы сівы чалавек, зрэшты, і стары — зразумела.

Не дае наталенія акт, праведзены ў гатэльным нумары. Асабліва раздражняючы крокі на калідоры. Здаецца, вось зарака пакаёў пагрукае ў ненадзейныя дзіверы й запрапануе які-небудз зусім яшчэ непатрэбны ручнік.

Займацца сэксам у пакоях уласных

дзяцей-падлёткаў няўтульна. Я не пазбаўлены жадання выхаваць дзяцей у ціноце. Прысутнасць вялікай колькасці іхных

ПЕРАПУЖАНЫХ МУЖЧЫНАЎ

быцьця, ці то ўласнай съядомасьці, модна зашыфраванай скрадзеным тэрмінам «жыцьцёвы съвет», — гэта перш за ёсё ЎМЕНЬНЕ ЖЫЦЬ згодна зь Лёгасам съвету і ўласным Я (якое не зъяўлеца, як гэта вучылі ў савецкім дзіцячым садку, «апошняй літарай», а выступае вянцом усяго алфабету). Таму й губляе сябе філязофія, якая намагаеца ўцячы ад захапленняў съвету (сапраўдных, а ня тых, якія лічаца такімі; на тое й філязофія, каб вяртаць чалавеку стручаную зь першасными грахом здатнасць называць речы сваімі імёнамі, ставіць іх на належнае месца і такім чынам выносіць у съвет зьмест).

Дык хто ж тут вінны, і ці на месціца крызыс, як казаў той булгакаўскі прафэсар Праабражэнскі, на галавах людзей, а зусім не на вуліцы? Але як бы там ні было, мы бачым самавідавочны прыклад браку ВОЛІ ДА ЖЫЦЬЦЯ, а апошняя можа быць (калі не дамінуючы фантазіі «ператвораных формаў» і «т্ৰэцяга стану», якія, згодна з Мамардашвілі, ператвараюць тое, што ёсьць, у пачварныя речы, якія прыводзяць да антрапалігічнай катасрофы) і мусіць быць ВОЛЯЙ ДА ВОЛЬНАГА ЖЫЦЬЦЯ — брак якой выяўляе сябе ў галіне філязофіі. Волі, якая звычайна на зводзіцца да спонтаных дзеяньняў дзеля сёньняшняга выживання, а заключаецца ў здольнасці стабільна ўтрымліваць у полі сваёй дзеянасці пэўны прадмет (ідэальны ці рэальный), вырашыцца ў расцягнутым у часе намаганыні, накіраваным на перадоленіе супраціву гэтага прадмету ці абставінаў з мэтай дасягнення рэалізацыі пэўных праектаў і

праграм.

У філязофіі брак волі да жыцьця, да вольнага і тым самым адказнага жыцьця выяўляе сябе ці не найперш у надзвычай папулярнай зараз плыні, якая намагаеца шматлікім запазычаннямі з наймадэрнішых заходніх плыні, шырокім выкарыстаныем распрацаванай ТАМ тэрміналегіі, «умантаванай» ва ўкраінскую ці расейскую мову, заявіць пра свою апазыцыю да недасканалага посттаталітарнага быцця. Таму на трэба ўласных намаганьняў, на трэба ўпартай штодзённай працы дакладнага мыслення, дастатковая раз-пораз браць «штосыці», ляпіць зь яго нейкія систэмкі, а пасля рабіць вельмі аўтарытэтныя высновы. Па-за ўвагай прадстаўнікоў такіх напрамкаў застаецца тое, што заходняя філязофія з'яўлялася да реальных проблемаў заходнія ж грамадства, а яе тэрміналегія, створаная ў жывой літаратурнай мове (ци, іншай, мове прафэсійнай культуры) ўропейскіх нацыяў, і выступае сродкам развязвіцца гэтай мовы, не выпінаючыся з яе агульнага рэчышча. У нас жа вырываныя з кантексту, з адпаведных стадыяў грамадзкага росту наймадэрнейшыя філязофікі плыні, іхнія паствуяць і высновы, перасаджаныя на наш грунт людзімі, якія ня ведаюць і не адчуваюць гэтага грунту (або адчуваюць — і ўнутрана бандыца яго), выглядаюць дужа съмешна. Быццам дзеци вырашылі пагуляць у дарослае жыцьцё. Але ня толькі съмешна, а і небяспечна, калі высновы, прыстасаваныя да жыцьця сталых, цэласных культураў, ражтам пераносіцца на ўкраінскую культуру.

Апроч таго, гэтыя ўцёкі за тэрміны, за

архісучасную, ужо нават не мадэрнісцкую — постмадэрнісцкую філязофію — маюць яшчэ адно вымірэныне — СТРАХ. Страх перад рэчаінасцю, якую намагаеца абясціцца проста «тэкстам», які, маўляў, можна прайнтэрпрэтаваць як заўгодна, і ледзь ня ўсе інтэрпрэтациі будуть правільнымі. Страх перад неабходнасцю ўпартай шматгадовай працы, каб выславіць, вы-мавіць гэтую рэальнасць, як гэта рабілі цягам двухсот гадоў клясыкі той жа нямецкай філязофіі (і «тэрміны» якіх маюць сэнс толькі ў кантексьце роднай ім нацыянальнай культуры, а па-за ёй робяцца пустымі бразготкамі, хоць і надзвычай прывабнымі для найноўшых паттыкаў з дыплёмамі дактароў і кандыдатаў філязофіі). Нарэшце, страх перад самім Захадам, перад Эўропай, якая вымушае мысляря асвойваць зусім іншую традыцыю, чым мілае і роднае «самадзержавіе, праваславіе, народнасць», ці — або рабое, «родзіна, дзяржава, камунізм». Такім чынам, дамінует зараз ва ўкраіне выписаная квазікрайскай (і квазіфілязофскай, бо гэта толькі імітацыя, і нават не «гульня шкляных пэrlaў», а імітацыя гэтай гульні) мовай ФІЛЯЗОФІЯ ПЕРАПУЖАНЫХ МУЖЧЫНАЎ. Якая аб'ядноўвае імкненіе да эўрапейскіх заснавальнікаў філязофаванія і няздатнасць (больш таго — гісторычнае неожиданыне) шукаць гэтыя перадумовы ў рэальнym быцьці, бо, нават у тым, што застаецца ў перапужанага філёзафа ад цэлага быцьця — у «жыцьцёвым съвеце» (ня блытаць з жыцьцёвым съветам, эўрапейскага экзыстэнцыялізму). Апроч таго, існуюць і горшыя варыянты перапуду, якія выяўляюцца ў модным і «агуль-

наабавязковым для сапраўднага інцілігента» звароце да расейскай клясычнай філязофіі і дагматычным паўтарэнні пройдзенага напачатку ХХ стагодзьдзя — як быццам не было жахаў таталітарызму, ГУЛАГу і Асьвенціуму, НКВД і Гестапа, як быццам марксізм-лінізм не нарадзіўся непасрэдна з той жа расейскай клясычнай філязофіі, калі праца сусьветна-гістарычнай місіі толькі зъмяніла сваю віраптку, а мета — крыж на Св.Софіі ў Канстантынопалі — зъмянілася на чырвоны сцяг над зямнымі шарамі. І што цікава: той, хто не ўцякае ў захмарныя вышыні абстракцыі, не пляце карунку ў слоўных канструкцыях, зразумець якія цяжка нават з філязофскім слоўкам, лічыцца і «эўрапеізаторамі», і «русафіламі» не-філёзафам, чалавекам без прафэсійнай загартоўкі і неабходнай падрыхтоўкі.

Што ж, у кожным вар'яцтве ёсьць свая лёгіка. У ноч з 24 на 25 каstryчніка петраградская інтэлігентуальная эліта сабралася ў Мээрхольда на чарговай прэм'еры, і чхацы хацела на нейкія там вулічныя разборкі паміж палітыкамі. А ідзолягі Цэнтральнае Рады («шчыра ўкраінскія») тым часам так захапіліся распрацоўкай столькіх ультрадэмакратычных і супэрэўрапейскіх законуў, што не зўяжылі, як пад носам у іх бальшавікі арганізавалі і паднялі паўстаныне. Так бывае, калі філязофія намагаеца не з'яўляцца ўвагай на «надвор'е», на кантексты, у якіх пішуцца і чытаюцца яе тэксты, зрэшты, на сваё ПРЫЗНАЧЭНЬНЕ. Тады прыходзіць бацька Бажэйка з кулямётікам, накіроўвае яго на гурму экзыстэнцыяна перапалоханых анцілектуалаў, вымаўляе сакрамэнтальную філязофскую фразу: «Граждане буржуазіі, суб'екты! — і здымае з «предахраніцеля»...

Пераклад Андрэя Скурко паводле прадмовы з часопіса «Філософскі студні».

Не люблю аблушчаны лак на пазногах. Уяві: доўгія прыгожы пальцы рассобаўаюць похув, і раптам заўважаеш, што цёмна-вішнёвы лак на пазногах пачаў лупіцца. Непрыемна робіцца.

Калі стаміўся, а жанчына пад табою возьме й пазяхне, так і закарціць яе, ўдарыць.

Што можа быць горш, чым засташа падзін на адзін зь непрыгожай і неразумнай жанчынаю?

Куды ні глянеш — паўсюль толькі горш. Узрост. Няма таго, што раней было. Паціху старысяць. Але ёсьць момант... Усё больш і больш навокал прыгожых, жаданых, павабных жанчын.

Каханка стаіць у душы на адной назе, засунуўши пальцы ў похув, і кажа: «Такая глыбокая дзірка, што й памыць цяжка».

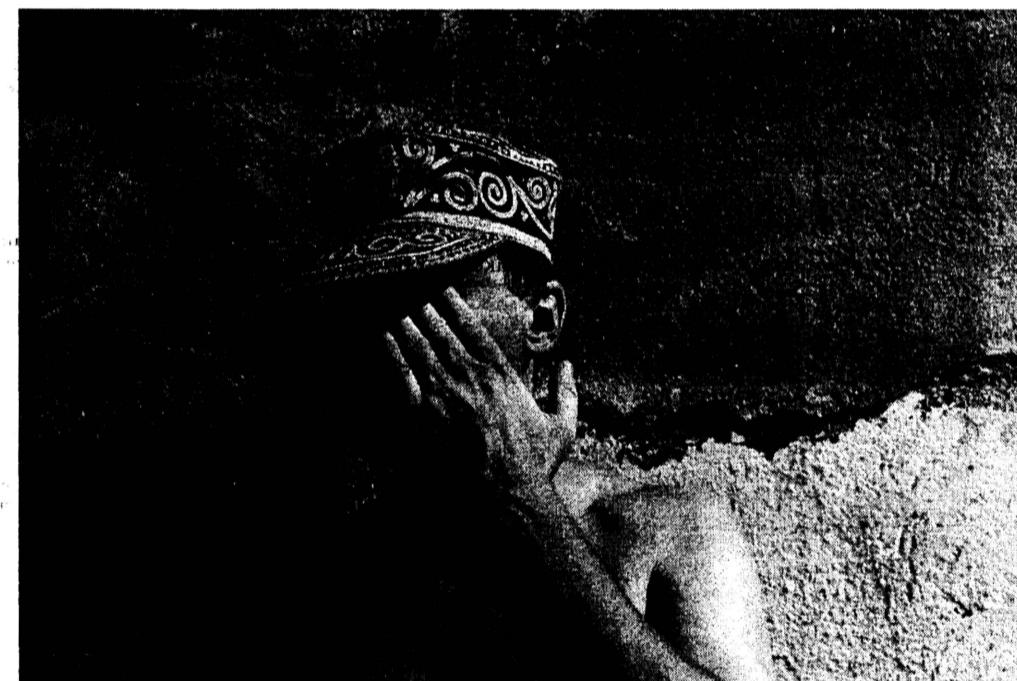
Апошняя кропля нагадвае мне даволі прости вобраз кропкі пасля сказа.

Вось і скончыўся акт, але ты яшчэ на вийшаў, ты расслаблены ў жаночых нетрах, і тут, у разняволенасці ды й спакоі, без усялякае мышачнае напругі, як бы сама-сабою выштурхоўваеца астатнія кропелька.

І толькі пасля наплывае сум.

Нарэшце вынайшаў тыпова беларускую пазыцыю ў занятках сэксам і назваў яе «Плуг, або хлопец пашаньку пахае». А выглядася пазыцыя наступным чынам: яна стаіць на каленях, паклайшы галаву на падлогу, рукі яна тримае за галавою, а пальцы сашчэпленыя на патыліцы; тым часам ён уваходзіць у яе ззаду і, узіўши ў руکі яе ступакі, уздымае іх на ўзоровень клубоў. Удары ён наносіць у рытме народнае песні «Хлопец пашаньку пахае... Ой, ёй, ёй... Яго сошаньку крывае... Ой, ёй, ёй...»

Яна цёплая, як парное малако. Такую жанчыну бывае толькі пад раніцу, пасля сямігадзінавага сну. І сон яшчэ не пакінуў жаноцкі глыбін. Ты апускаешься ў малако, у цела, у сон, і дойга не ўзынікае жаданья вярнуцца на па-

верхню, у рэальнасць.

Ёсьць некалькі рэчаў, да якіх не зынікае цікаўнасць на працягу жыцьця. Адна зь іх — полавы адзнакі.

Непрыгожы дзяявілі, якія са скуры лезуць, каб толькі спадабацца прадстаўнікам супрацьлеглагага полу, робяцца падобныя да жабрачак, што выпрошаваюць гроши калія гастрономаў. Дзіўна, але ў адных і ў другіх атрымліваеца дамагчысці свайго, толькі, праўда, па драбязе.

Мужчына й жанчына — вечныя двойкі. Каханыне працягваеца, пакуль няма пераможцы, пакуль адзін на выказаўся цалкам і нешта не дагаворваеца, пакуль існуе тайна... А калі нарэшце адзін прайграў, а другі не паказаў выгледу, што выграў і пачаў тактоўна падтрымліваць слабейшага, тады ўзынікае сям'я.

Зыркае съятло адштурхоўвае ад жанчыні.

Шмат хто сумняваеца і многія

съцвярджаюць адваротнае, але прорву можна пераскочыць толькі ў два скакі, першы зь якіх мусіць зрабіць мужчыну, а другі — жанчыну.

Самая сарамлівая ў съвеце істота — Сонца, бо ніхто так не чырванеет, устаючы і кладучыся ў ложак.

... хутчэй, даражэнкі, хутчэй. Калі можаш, яшчэ шпарчэй. Толькі не спыняйся. Галоўнае, не спыняцца, не перарывацца, не пераводзіць дух. Трэба як мага шыбчэй торгцаца, як мага шпарчэй варушыца, як мага далей заглыбляцца, каб да самае сирэдзіны дастаць, каб ажно да сэрца апнулася ў горле і калацілася, білася, съцікалася ў пульсавала. А таму, хутчэй. А таму яшчэ шпарчэй, даражэнкі мой. Любы мой. Каханы мой. Так-так, вось так і яшчэ, яшчэ, яшчэ. Не спыняючыся, да непрытомнасці, дарэшты, да болю, да страты, да съмерці, да жыцьця...

Больш за ёсё на съвеце мяне вабіць узор задавальненінняў, вытканны на кілем жыцьця.

Трэньне скуры — аснова эротыкі.

Кансъпрацыю вынайшлі ў распрацавалі жонкі, якія здраджвалі мужу.

Жанчына паядас мужчыну. Ранунак у апошнія адзін — уцёкі.

Эротыка й эратычнае — тое, што маруднае й легкаважнае, а парнаграфія наадварот дынамічная, агрэсіўная й яркая.

Беларуская дзяржава рэгіструе шлюбы толькі паміж мужчынамі і жанчынаю, але можна некалькі разоў разысьціся й зарэгістравацца з новым партнэрам. У заходніх дзяржавах рэгіструючы мужчыны з мужчынамі — геі, і жанчыны з жанчынамі — лесьбіянкі, у краінах мусульманскіх мужчына можа афіцыйна зарэгістраваць чатыры жонкі. Раней ці пазней некаторыя дзяржавы ўзаконіць шлюбы паміж чалавекам і жывёлаю. Зародкі гэтых законуў ужо прамалёўваюцца ў абкладаныні падаткамі гаспадароў сабак і котак, папугаяў і канарэек, такім ж падаткамі абкладаюцца речы нерухомыя. Можна згадацца: у пэрспэктыве скванная дзяржава дазволіць рэгістраваць інтымныя ўзаемадносіны паміж чалавекам і рэччу, будучы гуляща вяселы, дзе жані

КГБ па-НЯМЕЦКУ: ШТАЗІ

Гравія са старонкі 11.
Цэнтральнай Управы. 18-я Цэнтральная Управа каардынавала барацьбу супраць эканамічнай злачыннасці; у яе інтарсах канцелявалася каля 15% агульной колькасці падслуханых перамовай.

АДКРЫТЫЯ ДЗЬВЕРЫ

... У нюрнберскім архіве як агню баяцца скразынякоу. Лёгкі ветры з аддышненай форкткі можа звесці на нішто плён шматгадзіннай працы. Успырхнуць і апушыцца на стол і падлогу адсартаваныя плясткі паперы — і пачынай усё спачатку. Адмысловая група камптаршчыкаў у Франкфурце працавала над праграмай, якая дапамагла б аўтаматызація працэс пошуку і складаньня аркушу з абрываку рознай формы. Камптарная рашэнне было знайдзенае: сканэр запамінаў форму абрывука, нумараў яго, спэцыяльная праграма супастаўляла з абрывамі ўсіх іншых і давала каманду: вазыміце шматок нумар 53749 і прыкладзіце зынізу да шматка 1092.

— Вы ўяўляеце плошчу, на якой трэба раскладаць, да таго ж па па-парадку, усе абрывуки? І колькі часу трэба, каб перад тым кожны з іх пранумараўць? І дзе ставіць нумар, калі тэкст з двух бакоў? — адказаў мне пытаннямі на маё пытанне — чаму праца не камптарызаваная. Вяртаныне гісторыі, як і рэстаўрацыя карцінаў старых майстроў — ручная праца.

Паводле ацэнкі нямецкага гісторыка Клауса Хэнке, які ўзначаліў Аддзел адукцыі і даследаванняў Фэдэральнай камісіі архіваў дзяржбяспекі, дакумэнты Штазі вартыя даверу як кропніцы інфармацыі. У Штазі існаваў уласны мэханізм спрадужання інфармацыі; дакумэнты Штазі значна менш ідэялагізованыя, чым матэрыялы партыі. І хача гэта не азначае, што ў дакумэнтах Штазі ўтрымліваецца толькі праўда, бяз іх не-магчыма зразумець гісторыю ГДР. І як толькі ГДР — у архівах Штазі зараз актыўна працују даследчыкі з іншых усходнесўрэйскіх краінаў, больш за ўсё з Польшчы, Чехіі і Вугоршчыны.

Фінансава-матэрыяльны аспект праблемы — захаваныне і апрацоўка архіву — аказаўся, ва ўмовах ГДР, найлячэйшим. Цяжкі было разобрацца з комплексам юрыдычных, палітычных і этычных праблемаў. Спачатку думкі рэзка падзяліліся: шмат хто заклікаў зынішчыць усе дакумэнты Штазі. Маўляў, дакумэнты, якія кампрамэтуюць былых «неафіцыйных супрацоўнікаў» будучы пагрозы палітычнай стабільнасці Ўсходніх Нямецчыны. Будзе надоўга падарваны давер да дзяржаўных і грамадзкіх інстытутаў, напрыклад, да царквы. Апроч таго, у пэўных выпадках, пынгледчыкі на вялікую колькасць дакументаў, надзвычай цяжка даць мэральныя ацэнкі.

Другі аргумент — пагроза парушэння праваў асобы, бо няможна было выклічыць, што канфідэнцыйная інфармацыя патрапіць у прэсе. Сярод архіўных дакументаў — даносы пра асабістую жыцьцё дысыдэнтаў, алітпіскіх чэмпіёнў, турысты, якія выяжджалі на Захад. Сустракаюцца даносы мужоў на жонак, падлёткаў з царкоўных гурткоў на сваіх пастыраў, ЭНЭСы інфармавалі Штазі пра сэксуальную адхіленіні аўтактаў сачэння, прычым некаторыя з ахвяраў былі іх партнэрамі. Падобная інфармацыя ў прэсе, безумоўна, парушала б канстытуцыйнае права асобы на прыватнае жыцьцё. На гэтых меркаваньнях грунтавалася пастанова сцерці 6 мільёнаў біографічных даведак ў камптары Штазі ўвесці 1990: пакінуці толькі адзін асобнік раздробненага тэксту.

Аднак у спрэчцы «захаваць-зынішчыць» перамог погляд на архівы як на частку агульнай культурнай спадчыны. Праз год пасля аўгустаўнічнай нямецкія палітыкі пагадзіліся адносна формулы, якая гарантавала права асобынных грамадзянаў і адначасна забясьпечвала захаванасць архіваў Штазі для будучыні. Паводле закону ад 20 снежня 1991 году, наглядаць за дакумэнтамі Штазі даручана Фэдэральному камісару архіваў дзяржаўнай службы бяспекі быў ГДР.

Архіўныя працэдуры досьць простыя. Пасля студзеня 1992 году любы чалавек, згаданы ў дакумэнтах Штазі, у тым ліку іншаземец, мае права азнаёміцца з дакумэнтамі, якія яго тычацца. Пасля атрымання пісмовага звароту, ведомства Ёхіма Гаўка ўдакладняе, ці зьбірала Штазі інфармацыю на заяўляльника. Калі так,

чалавек запісваеца на прыём і можа пазнайміцца з ксэракопіяй сакрэтнай тэхнікі. Каб зымінізаць магчыму напружанацьця паміж ахвярамі і даносчыкамі, якія былі ці застаюцца ў блізкіх зносінах, у копіі закрытыя імёны тых, хто пастаўляў інфармацыю Штазі. Аднак, паводле заявы ахвяраў гэтыя імёны могуць быць адкрытыя. Такім чынам, чалавек сам вырашае, як распараціца сваім мінульым.

Штазі мела справы прыкладна на 5 мільёнаў чалавек. Пакуль пазнайміліся са сваім жыцьцём у дакумэнтах дзяржбяспекі 800 тысячай немцаў (заяўкі падалі 1 млн 200 тысячай чалавек). Паводле заканадаўства, пабочныя асобы могуць атрымаць доступ да архіву толькі ў двух выпадках. Першы — калі былы грамадзянін ГДР уладкоўваеца на працу, якая вымагае так званай праверкі бяспекі. У такім выпадку працаўца мае права ўведаць мінулае будучага супрацоўніка з гэтага пункту гледжанья.

Другая катэгорыя дакументаў, да якіх могуць атрымаць доступ пабочныя асобы — справы асабіліў видомых людзей. Заканадаўцы вырашылі, што ў некаторых выпадках грамадзкі інтарэс пераважае над асабістым правам захоўваць сваю біяграфію ў тайні. Дазвол у такім выпадку даеца вучоным-даследчыкам і журналістам, якія атрымліваюць «ананімную», без імёнаў, вэрсію адпаведных дакументаў.

УРОКІ НА ЗАЎТРА

Посткамуністычная практыка сведчыць, што заканадаўче адкрыццё архіваў — гэта неабходны першы этап пераадolenня таталітарнага мінулага. Навукове выучэнне дакументаў, грамадзкае асэнсаваныне спадчыны рэжыму ў цэлым і судове разъбіральніцтва ў кожным канкretным выпадку ёсьць абвязковымі складнікамі цывілізованага развітання з таталітарызмам.

Гэта найбольш пасыядоўна выяўляеца ў нямецкім вопыце. Рассакречаныне архіваў у Нямецчыне грунтуецца на тым самым прынцыпе, які датычыць нацысцкага пэрыяду: авалоданье ці пераадolenне мінулага (*Vergangenheitsbewältigung*). Дзеля ўласблівіні гэтага прынцыпу дзяржаўва асыгнула значныя матэрыяльныя рэсурсы як на самія архівы, гэта і на даследаваныні, канфэрэнцыі, публікацыі на тэмы, звязаныя са Штазі.

У Нямецчыне афіцыйна скасаваныя юрыдычныя абвязкальствы неразгaloшваць сакрэты, якія падпісалі грамадзяне ГДР. У выніку быўшыя як кадравыя, гэта і неафіцыйныя супрацоўнікі Штазі вольныя расказваць і пісаць пра сваю быўшыя дзейнасць (за вынікам рэдкіх выпадкаў, калі інфармацыя тычацца інтарэсаў бяспекі Нямецчыны альбо закранае інтарэсы трэцяга боку).

Несумненна выйграў ад адкрыцця

архіваў ахвяры, якія здолелі дамагчыся рэабілітацыі і кампенсацыі. Што тычицца асабістых зносінаў, ды выкрытыцца даносчыкаў паміж калегамі, сяброў, нават свяякоў, не сумненна, нанесла новыя раны. Але адначасна ў многіх выпадках гэта дапамагло вырашыць і шмат якія старыя непаразуменыя і канфлікты.

На падставе дакументаў, якія сведчылі, што той ці іншай асобе нанесеная школа, паярпела кар'ера і г.д., ахвяра мае права падаць у суд на асвядамляльнікаў і супрацоўнікаў Штазі.

Многія краіны, як, напрыклад Чэхія, Польша, пад час першых спробаў разобрацца са спадчынай таталітарызму сутикнуліся з праблемай вызначэння віны. Прынятые законы наслілі ў пэўнай ступені карыха характер, зыходзілі з прэзумцыі вінаватасці і калектыўнай адказнасці, што выклікала слушную рэзкую крытыку. Апроч таго, адразу паўсталі праблема наядзейнасці архіваў.

У ліку абвінавачаных апынуліся і людзі, вядомыя сваёй барацьбой супраць рэжыму. Безумоўна, сакрэтныя службы мелі сваіх асвядамляльнікаў у асяродку дысайдантаў. Аднак таксама добра вядома, што тайная паліцыя съядома распаўсюджвала чуткі аб супрацоўніцтве з ёю актыўнастю, каб скампрамэтаваць іх, пасеяць разлад у асяродку дысайдантаў. Як правіла, такія акцыі прыносялі посьпех — ва ўмове неправавых рэжыму і грамадзкай атмасфэры падаўронасці эфектыўнае абараніцца сваё імя было немагчыма.

Але і посткамуністычнае грамадзтва не-ахвоча слухала апраўданні і, фактычна, у шэрагу выпадкаў, новыя балючыя раны былі нанесеныя тым, хто іх менш за ўсё заслугоўваў. Нават пазнейшыя судовыя апраўданні не моглі залячыць траўму, якія атрымаў навінаты чалавек. Так таталітарызм працягваў наносіць свае ўдараў ўжо пасля таго, як урачыста абвініцілі пра яго паховы. Апроч несправядлівасці, такая практыка сяляла недавер да адкрыцця архіваў у цэлым і фактычна спрыяла быўлым сапраўдным супрацоўнікам сакрэтных служб. Яны атрымлівалі аргументы ў сваю абарону, спасылаючыся на выпадкі, калі абвінавачаны аказваліся несправядлівымі. Яшчэ адно наступства паспешлівых выкрыцьцяў — апятыя, частковая страта цікавасці да архіўных дакументаў, якая назіраеца цяпер у большасці ўсходнесўрэйскіх краін.

... Знамёства са справай прафэсара тэалёгі Н. не пакідала месца сумневам: прафэсар быў каштоўнай шматгадовай кропніцай інфармацыі Штазі. Камісія Ёхіма Гаўка прадставіла 22 дакумэнты, якія сведчылі пра гэтую сувязь. Дакумэнты не былі сфальсіфікаваныя, их аўтэнтычнасць была цалкам доказаная. На іх падставе прафэсара павінны былі пазбавіць права выкладаць ва ўніверсітэце. На судзе абвінавачаны заяўвў, што контакты са Штазі ўваходзілі ў кола ягоных абвязкаў як дзеяча царкоўнай управы, аднак ніякім супрацоўнікам сакрэтнай службы ён не быў. Калі яго інфармацыя фіксавалася Штазі як апратыўная, дык сам ён пра гэта нічога не ведаў. Сведкі, у тым ліку быўшыя супрацоўнікі Штазі, патлумачылі, што часам давалі пэўланімі афармлялі

ў якасці ЭНЭСА некаторых асабліва важных для сябе асонаў, у прыватнасці, з царкоўных калаў, бяз іх ведання і згоды. Прычына — унутрыведамасная канкуренцыя: адны аддзелы не хацелі, каб да іх кропніці падстапаліся калегі з іншых управаў.

У падобным жа выпадку, толькі з прафэсарам анатоміі К., суд на падставе архіўных дакумэнтаў, а таксама съедчанія калегаў і быльых супрацоўнікаў Штазі, прызнаў абрэгунтаванасць аўтінавачаныя: анатом-даносчык мусіў пакінуць універсітэт.

Досьвед Нямецчыны мае велізарнае значэнне. Да аўтінавачаныя ў злачынствах камунізму тут паставіліся як да ўсіх іншых аўтінавачаныя ў злачынствах: прычына пад увагу толькі дасканала правераныя пад час съедзду падзелства і пацьверджаныя ў аўтактыўным судовым раглядзе доказы.

Нягледзічна інфармацыі ў дакумэнтах Штазі, нямецкія юрысты прыйшлі да вынікаў, што яна недастатковая надзеянай з пункту гледжанья права. Паводле пастановы Вірхоўнага суда Нямецчыны, дакумэнты Міністэрства дзяржаўнай бяспекі бяспечылі ўласныя доказатковым доказам дзеяльніцтва, якія інкраймінующыца падазраванай асобе.

У Нямецчыне яя толькі не бяруць пад увагу газетны іссынаваныя і прыватныя плюскі, але за іх можна патрапіць на лаву падсудных. Суд пераправярае паводле іншых кропніці архіўных дакумэнтаў; суддзяў цікавіць не сама «неафіцыйнае супрацоўніцтва» (для больш-менш вядомых дзеяльчыкіў контактаў з уладамі і Штазі быўлі непазыбжныя), а парушэнне законаў на ўніверсітэце.

Нямецкі досьвед у пэўным сэнсе ідэальны: велізарны эканамічны і інтэлектуальны патэнцыял, высакаразвітая судовая сістэма дапамаглі вырашыць як практычныя, гэтак і шматлікія юрыдычныя і маральныя праблемы бяз значных палітычных і сацыяльных узрушэнняў. Нямецчына змагла дазволіць сабе поўную замену сакрэтных служб на ўсходніх землях. Ні адна іншая былае сацыялістычнае краіна ня ўстане цалкам падтарыць нямецкія волі. (Нават у Нямецчыне, у ідэальных палітычных, арганізацыйных і фінансовых умовах не ўдаўся аднамомантава пераход — некалькі месяцаў пайшло на прынцыце парламэнтскага рашишнія аб замене Штазі федэральнымі службамі, але яшчэ пайтры гады Фэдэральная разьведвальная служба ня мелі ўласных мясцовых аддзелуў ва ўсходніх Нямецчыне.)

Аднак нават нямецкія волі ўстане пераадолець традыцыйны таталітарызму. Гэта можна зрабіць толькі з удзелам шырокай грамадзкасці. Людзі павінны мець права доступу да свайго мінулага, каб самастойна прыняць рашэнне і зрабіць належныя вынікі дзеяў. Со свабода немагчыма бяз прайдзі. Гэта максима вызначыла лёс сакрэтных архі